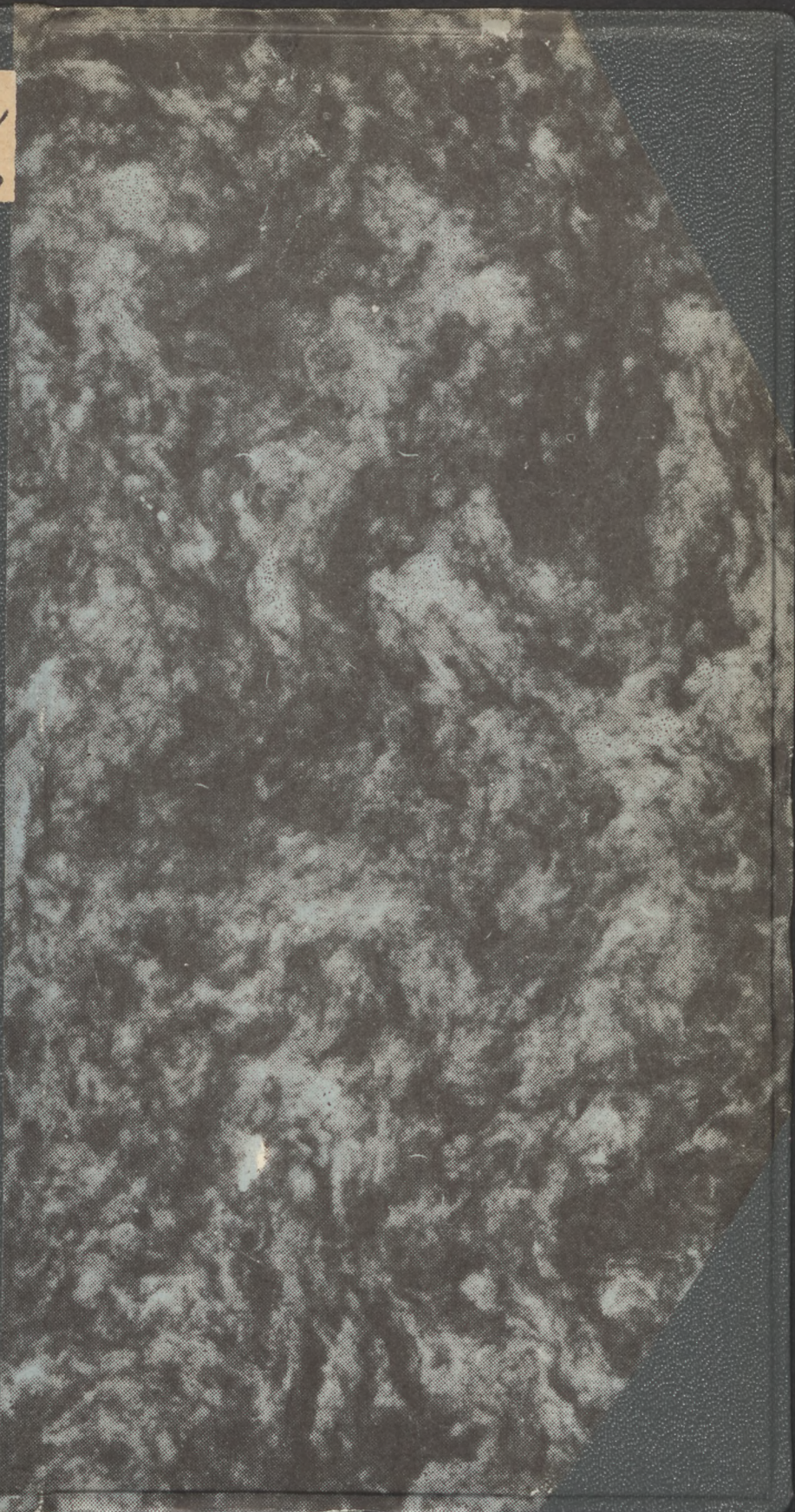
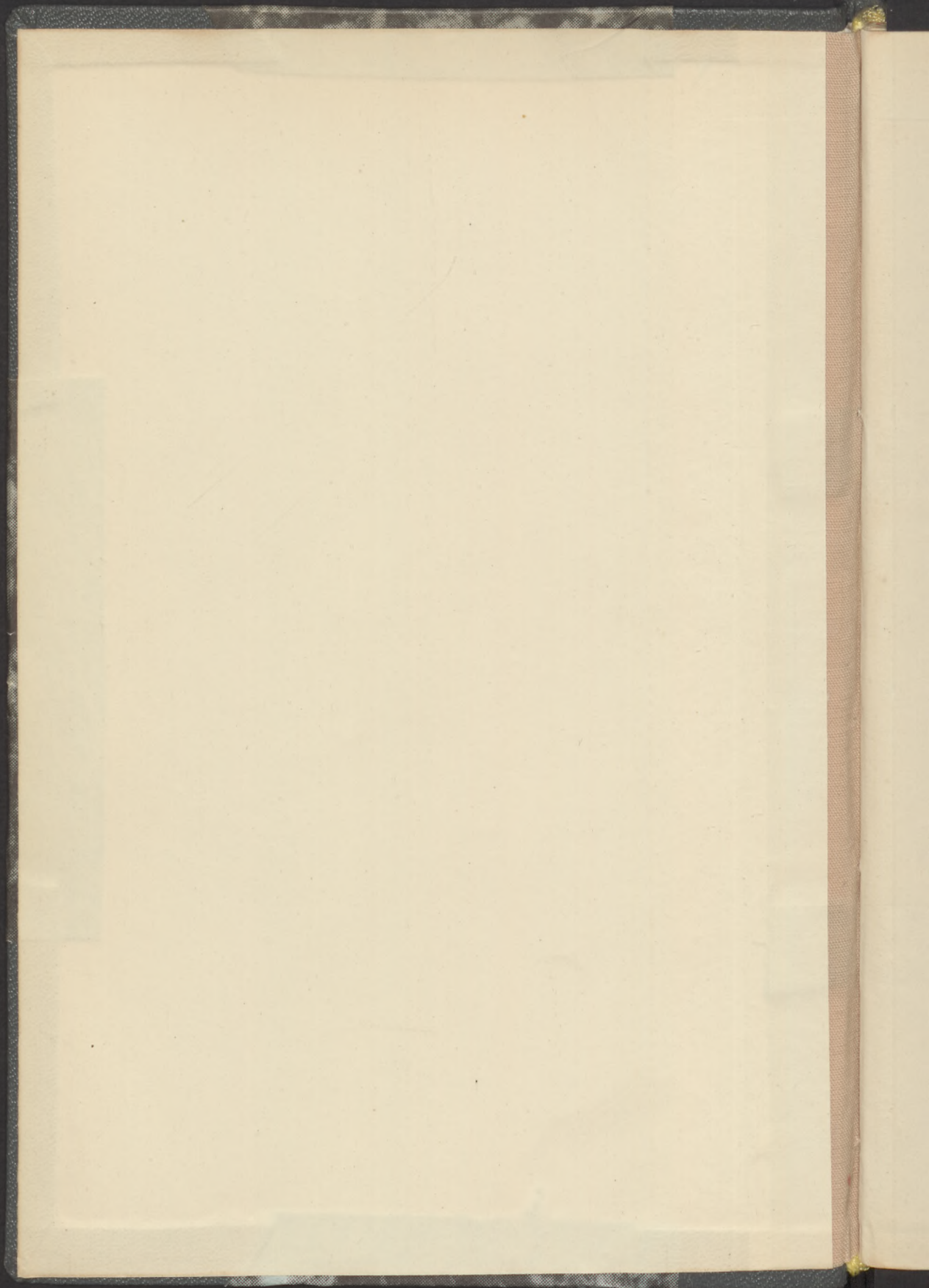
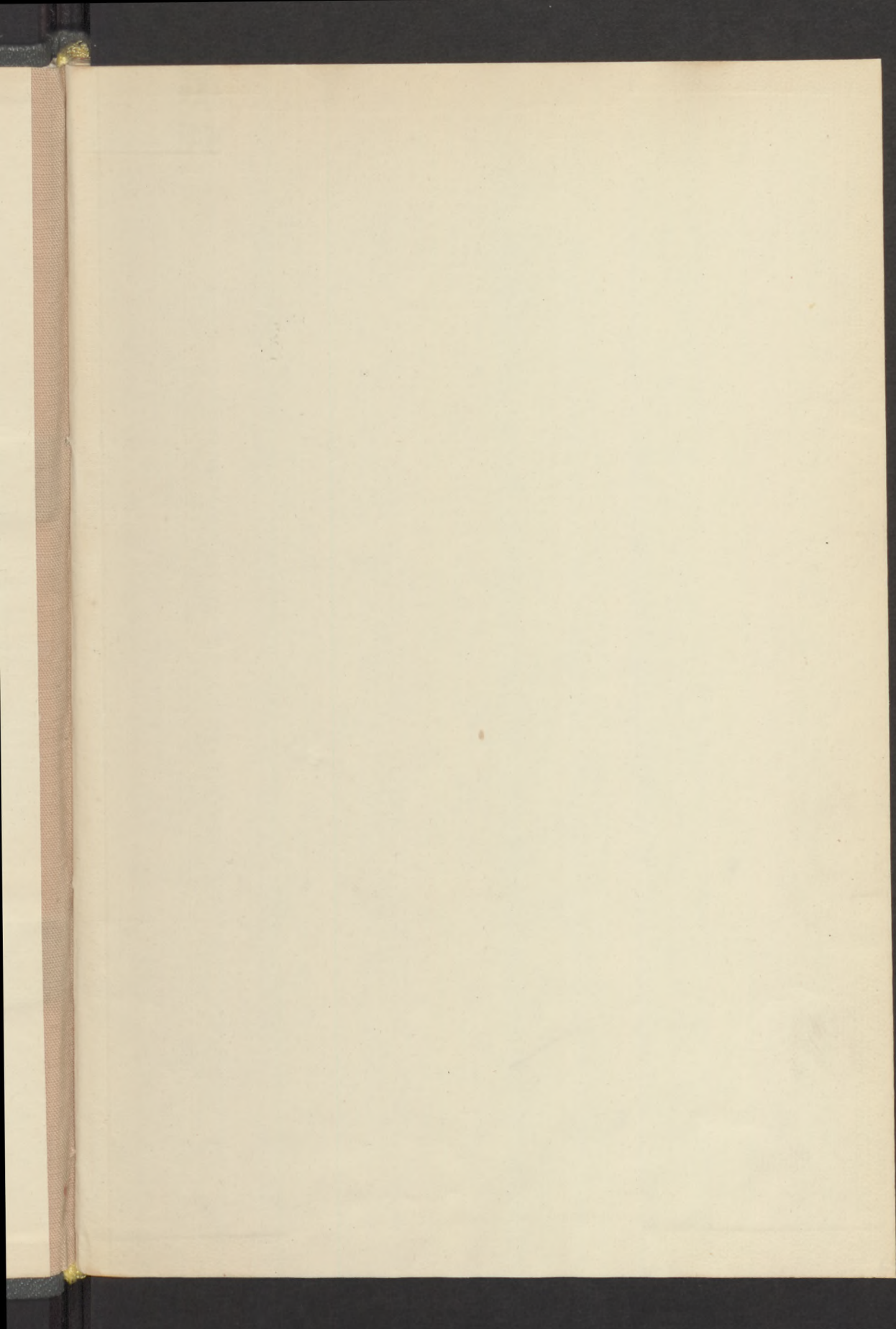

11.352/

T.3

M. 352.

M. 352

AZ ERDÉLYI KATHOLIKUS AKADÉMIA FELOLVASÁSAI

SZERKESZTI: DR. GYÖRGY LAJOS FŐTTKÁR

I. OSZTÁLY

3. SZÁM

AZ ELSŐ ERDÉLYI TÖRVÉNYKÖNYV ÉS A KATHOLICIZMUS

IRTA:

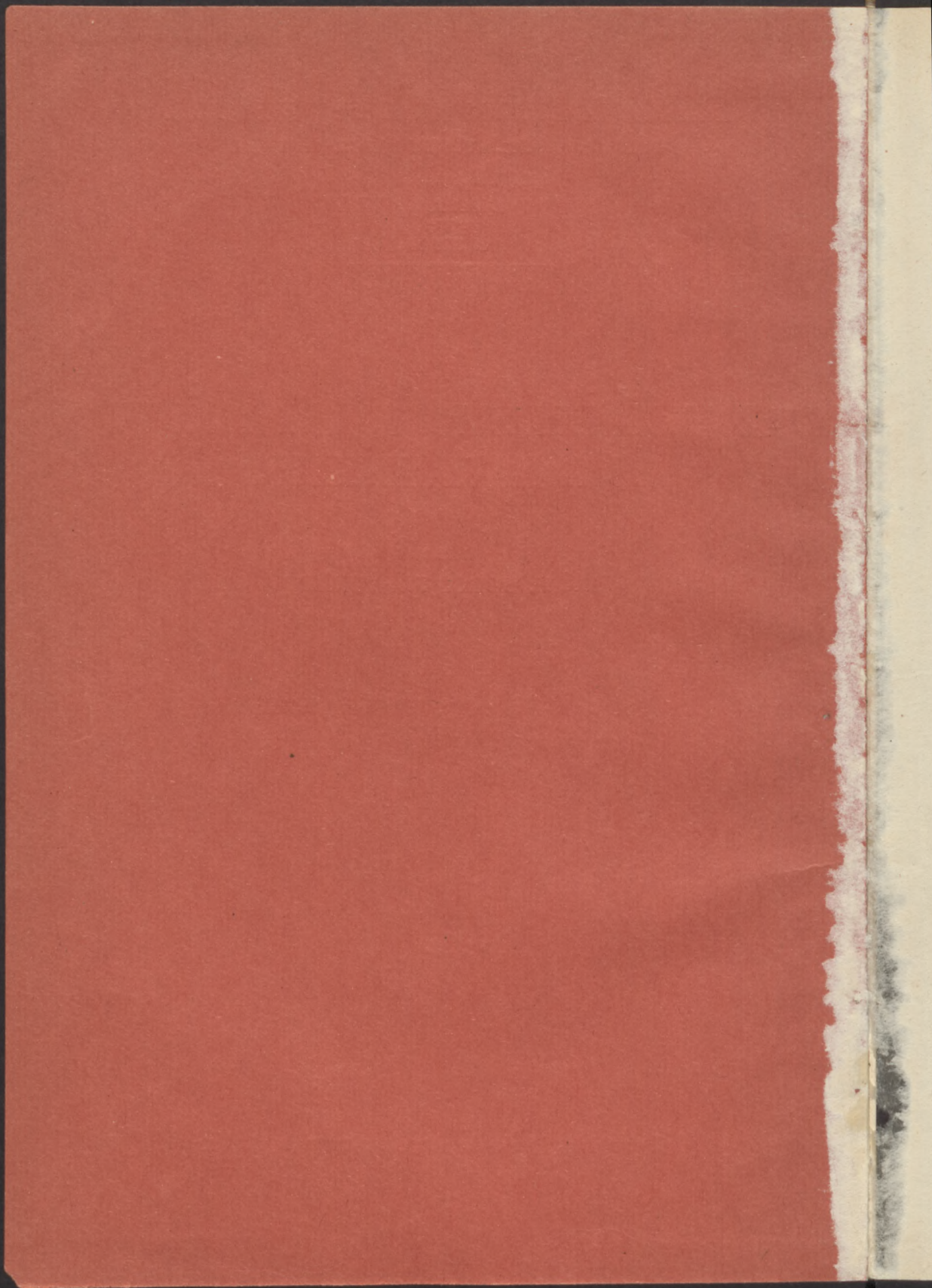
DR. P. BOROS FORTUNÁT

Székfoglaló az Erdélyi Katholikus Akadémia
1930. február hó 11-iki felolvasó ülésén

CLUJ-KOLOZSVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1930.

A „STUDIUM” KÖNYVESBOLJ
bizottsága
Budapest, IV. Múzeum-körut 21.

AZ ERDÉLYI KATHOLIKUS AKADÉMIA FELOLVASÁSAI

SZERKESZTI: **DR. GYÖRGY LAJOS** FŐTITKÁR

I. OSZTÁLY

3. SZÁM

**AZ ELSŐ ERDÉLYI TÖRVÉNYKÖNYV
ÉS A KATHOLICIZMUS**

IRTA:

DR. P. BOROS FORTUNÁT

Székfoglaló az **Erdélyi Katolikus Akadémia**
1930. február hó 11-iki felolvasó ülésén

CLUJ-KOLOZSVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1930.

Num. 914—1930.

IMPRIMATUR

Albae-Iuliae 16. III. 1930.

Daniel Zomora
vicarius generalis

Num. 286—1930.

IMPRIMI PERMITTITUR

P. Vitalis Sándor
Minister Provincialis

11. 352/173

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
II. RÉSZTŰ KÖNYVTÁRSÁG
1934. é. 192. sz.

Az erdélyi törvénykönyv hiánya.

Nagyrománia megalakulása után az erdélyi magyarság mint faj, a katolicizmus mint vallás kisebbségi helyzetbe került, azaz megszűnt uralkodó jellege, mely némi előnyöket biztosíthatott volna az említett fajhoz tartozók, vallást követők részére. A román nemzeti álmok valóra válása egyet jelent befelé a faji és vallási foltok eltüntetésének próbálkozásaival Nagyrománia térképéről; kifelé pedig mint modern nemzetnek törvényalkotásaiban meg kell őriznie azokat a formákat, melyekre hivatkozva helyet foglalhat az európai államok sorában. E kettős feladat nehéz helyzetek elé állította az államkormányokat, melyeknek működése a kisebbségekre kétségtelenül támadó jellegűnek bizonyult; törvényhozása jogok el-mellőzésével csorbult, jóllehet az állami élet sarkalatos tétele a fajilag és vallásilag különböző népek egyenlő szabadsága, védelme.

A régi népek multja, társadalmi rétegek összeütközése azt bizonyítja, hogy az írott törvények szükségessége akkor jelentkezik, mikor az emberekben a természetes jogi érzék kezd elhalványulni, eltompulni a mindennapi gyakorlatban. A törvények hiányát az egyenetlen küzdelemben alulmaradtak érzik; a törvények védelme után a bizonytalanságok felé haladók sóhajtoznak.

A harc foly. Az uralkodó faj térhódításáról és a kisebbségek életéről van szó. A küzdelemben változnak a színek s megújulnak az elhalkuló sóhajok. Az erdélyi katolicizmus mai küzdelmének irányzata a háromszáz éves multnak kezdetét juttatja eszünkbe. E kor uralkodó szelleméből csontosodott meg bennünk a szabadság fogalma és azóta fennen hirdetjük, hogy Erdély a vallásszabadság klasszikus földje. Egy jelszó, mely gyökeret hajtott a közvéleményben. Hálátlan vállalkozás lenne ez idealizmusra való kifejezésnek beárnyékolása, vagy az elv és gyakorlat szembeállítás, hisz a ma küzdő politikusanak, kálváriát járó vezető papjának ez valóságos oázis, hová pihenni jár, hol üdülést keres. Erre pedig ma nagy szükség van.

Azért nekem sem célom a törvény paragrafusai és a gya-

korlat között kiáltó ellentétekre azért rámutatnom, hogy az erdélyi emberben lerontsak, összetörjek egy illuziót; ép ellenkezőleg, világosan kell látnunk, ismernünk, hogy a törvény kodifikálások mellett még mi a kötelességünk, mert tapasztaljuk, hogy az egyén és a társadalom biztonságát, életét törvényekkel megvédeni nem lehet, ha az egyén, a társadalom is állandóan résen nem áll, fölvértezve nincs.

Aki részletesen foglalkozik Erdély politikai és vallási történetével, az kénytelen beismerni, hogy az általunk elképzelt vallásszabadságnak Erdély nem is lehetett hazája, mert ennek megteremtése lélektani nehézségekbe ütközött.

A forrásban lévő musttól senki sem várja az óbor kellemes ízét. A mustnak forni kell, hogy leülepedjen, a bornak pedig állani, hogy ízt, zamatot nyerjen, erősödjön. Tehát időre van szükség. Az a kor, melyet az arany jelzővel díszítünk, gyakori vallásváltoztatások, később politikai megpróbáltatások szemtanuja s inkább megközelítjük a valóságot, ha a küzdelmek korának nevezzük. Az önálló erdélyi állam hol a politikai szabadságért vértett a török, tatár rablótámadások között, s ha vért nem ontott, a porta részére aranyat izzadott; hol pedig elvi csatákat vívott az összezsapó vallási világnézetek egyensúlyozásában. A befejezettnek vélt külső vallási küzdelmek kodifikáltatták az első erdélyi törvénykönyvet, hogy ennek segítségével pontot telessenek a belső egyenetlenkedések elsímítására is.

A magyar királyság megalakulása után, ha azt pontosan 1000-re tesszük, ötszáztizennégy év telik el, mikor Werbőczy István főítélőmester, a nép embere, összeállítja a magyar törvénykezés, jogi élet alapjait, mely II. Ulászló magyar király szentesítése nélkül is kötelező gyakorlatba ment át. A római birodalom fejlődésének 302-ik évében, 451-ben, kezd szükségessé válni a jogszokások összeírása, mely zsinórmértéke legyen a megbolygatott társadalmi rend csendes mederbe terelésének. A keletromai császárság fennállásának 168-ik évében, 529. április 7-én, hirdetik ki a „*Corpus Juris Romani*“-t, melyet Justinian császár Tribonius jogtudósával állítatott össze s azért első részét *Codex Justinianaeus* néven ismeri a jogtörténelem. A paraszti sorból kiemelkedő nagy császár a törvénykönyv kihirdetésekor figyelmeztette alattvalóit, „hogy a közélet két dolgon alapul: a fegyveren és a törvényen.“¹ Az erdélyi fejedelemség aránylag nagyon fiatal, mert csak száz-tizenkét évesnek mondhatjuk, ha idejét a különválástól számítjuk, és a fejedelem kezdeményezésére elkészül az első erdélyi törvénykönyv, az *Approbatæ Constitutiones*.

Erdélyt különválása és a fejedelemség megalakulása két feladat elé állította: védekezzék a török túlkapó, káros befolyása vagy terjeszkedése ellen, és a magyar egység belső megvédése abban a heroikus küzdelemben, melybe a vallásujítás

¹Dr. Márki Sándor: *Az ó és középkor története*, 432. l.

sodorta és a magyarságot vallásilag megosztotta. E kettőn épült föl, alakult ki Erdély történelmi szerepe kifelé és befelé.

Végigkísérve az erdélyi közélet hű tükörképét, az országgyűlések menetét 1540-től 1653-ig, mikor az új törvénykönyv fejedelmi megerősítés, szentesítés alá kerül, megfigyelhetjük, hogy időnként egymással ellentétes cikkelyeket kebeleznek be. Ami az egyik nemzedéknek szükséges volt, az a következőnél fölöslegessé vált; ami az egyiknek nagyon jól megfelelt, az a másiknak már nem jó, nem kielégítő. Természetes, hogy e bizonytalanságból akaratlanul is kétértelműség származik s csak az igazi államférfiúi bölcsesség találja meg az egyes kérdések megoldásánál a kivezető utat, melyen a lelkiismeret megnyugtatásáig lehet haladni.

Az elavult országgyűlési végzések mellözése, a megfelelőknek szabatosabb megszövegezése, újabbak bevétele vetette föl az országgyűlési ártikulusok összegyűjtésének, egységessé tételének gondolatát, hogy ezáltal megkönnyítsék a bíróságok munkáját a polgárok peres ügyeinek lejárataánál és kiküszöböljék az előrelátható felekezeti súrlódásokat.

A törvényszakaszok összegyűjtésének keresztülvitele régen érzett hiány volt. Erdély nagy fejedelme, Bethlen Gábor, már 1619-ben kodifikálta a törvénykezési anyagot, mely a törvénykönyv kibocsátásáig vezérfonálul szolgált. Ez csak előmunkálat volt, melynek sok értékes anyag összegyűjtését köszönhetjük. I. Rákóczi György a békésebb években az egész anyag összeállításával foglalkozott. Evégből a megyei, városi levéltárak jegyzőkönyveiben lappangó ártikulusokat Gyulafehérvárra vitette és a fejedelmi levéltárban helyeztette el. Teljességre nem számíthattak, mert a XVI. századból már sok cikkely nem volt található.²

A törvénykönyv megszerkesztése tehát nem pillanatok műve. I. Rákóczi György 1640-ben legjobb jogtudósait bizza meg a régi s új törvénycikkek kibocsátásával vagy összegyűjtésével. Atyjának kezdeményezését folytatta II. Rákóczi György, aki az 1652-ben Fehérváron tartott február—márciusi országgyűlésen jelentette be szándékát. A rendek lelkesedéssel vették tudomásul a fejedelmi bejelentést; köszönetet szavaztak és arra kérték a fejedelmet, hogy a régi törvények közül azokat, melyeknek célszerűsége bebizonyosodott, ne hagyják ki, azokat pedig, melyek a nemesi szabadság és privilégium ellen vannak, töröljék. Még ezen a gyűlésen megszavazták a kodifikáló bizottság költségeit. A kodifikáló bizottság tagjaiul választották Bethlen Jánost, Vitéz Györgyöt, Torma Pétert, Orbán Ferencet, Szentpáli Istvánt és Lázár Györgyöt, a királyi tábla biráit, Virginiás István és Sárpataki Márton közügyigazgatókat, Körösi István, Károlyi Mihály, Farkas Ferenc, Reissner János főurakat.³ A katolikusokat Torma Pé-

² Szilágyi Sándor: *Erdélyi országgyűlési emlékek* (EOE) XI. 25. 1.

³ EOE. XI. 23.

ter képviselte egyedül. A szászok nem voltak megelégedve Reissner János egyetlen szász képviselővel és addig kérték a fejedelmet, míg második tagul Literati Jánost is be nem nevezte.⁴

A fejedelem 1652 szept 17-én kibocsátott meghívójával a bizottság tagjait október 20-ra Szászrégenbe gyűjtötte össze.

A kodifikáló bizottságra nagy feladat várt, mert nagy anyaghalmoz gyűlt össze. Egyes ártikulusokat a helyzet pillanatnyi szükséglete teremtett meg, melyekre a jelenben nem volt szükség. Mások meg ellenmondóak voltak, melyek között a középutat kellett megtalálni. A régiek nem feleltek meg az újabb idők követelményeinek. Ezeket egyeztetni, egymással összhangzásba kellett hozni és az egészet a fennálló viszonyokhoz alkalmazni.

Az előkészületek után a rendszerező munkálatok aránylag rövid két hónap alatt fejeződtek be. A bizottság feladatát úgy oldotta meg, hogy azon cikkelyeket, melyeket a törvénykönyvbe felveendőnek tartott, tárgyak szerint csoportosította: elől a törvényeket, utána az ediktumokat, tartalmuk szerint ABC sorrendbe szedte, módosította, változtatta, javítgatásokat végzett és végleges áttanulmányozás végett a fejedelemnek Görgénybe küldötte, ki, hogy közelebb legyen a kodifikáló bizottsághoz, Fogarasból Görgénybe ment át.⁵

A fejedelem a rendeket dec. 15-én hívta meg a jan. 15-én kezdődő fehérvári országgyűlésre. Az országgyűlés tárgya a szászrégeni tervezet felülvizsgálása volt, melyet részleges le-tárgyalása előtt tíztagu bizottságnak adott ki. Ebben Haller István, Rhédey Ferenc, Serédy István, Kemény János, Bethlen Ferenc, Sulyok István, Barcsay Ákos, Haller Gábor, Basa Tamás és Petki István vettek részt.

A felülvizsgáló bizottság nem találta helyesnek a szászrégeni beosztást és azért a törvényeket tárgyak szerint öt csoportba osztotta (1. az egyházi dolgok, 2. a fejedelmek és gubernátorok állapotját illetők, 3. a rendeket illetők, 4. a törvénykezés és 5. a közönséges ediktumok), melyet az országgyűlés is magáévá tett. Az összegező, átalakító és csoportosító munkálatok lelke Kemény János volt, aki heves viták közben nem egyszer mondotta: „nem kívánok tovább élni, mint addig, míg ezt befejezem.”⁶

E második tervezet került az országgyűlés elé, hol szintén beható tanácskozás alá vették. A fontosabb vagy érdekeket sértő törvénycikkék tárgyalásánál a felszólalások nem maradtak el.⁷

Senkinek se lehet feltűnő, ha a legtöbb hozzászólásra, vitára éppen a vallásügyi törvények formába öntése szolgált. Ok úgy katolikus, mint protestáns részről volt elég. A törvény-

⁴ u. o. 24—25.

⁵ u. o.

⁶ u. o. 26.

⁷ u. o.

könyv összeállításánál bármennyire törekedtek a vallásügyi egyenlőség látszatának megőrzésére, azért a katolikusokra nézve sok sérelmes pont került be a törvénykönyv vázlatába. Ezek szó nélkül nem maradhattak. A bizottság munkáját sürgőssé tette és megnehezítette a jezsuita kérdés rendezése. A kodifikáció alkalmával a jezsuiták hivatalosan ki voltak tiltva az országból, de a rendek hallgatólagos beleegyezésével Bethlen Gábor szabad működést engedett nekik a monostori és fejevári iskolákban. Jobban mondva, két törvény állott egymással szemben: egy befogadó, a medgyesi, és több kitiltó a beszterceivel (1610). Haller László és Korniss Ferenc katolikus főurak ragaszkodtak a jezsuitákra vonatkozó szakaszoknak odamódosításához, hogy ők bennmaradhassanak és lelkipásztori teendőket is végezhesenek. Közbenjárásra kérték föl Lipót magyar királyt és János Kázmér lengyel királyt. János Kázmér levélben kért jóindulatot a jezsuiták részére, Lipót pedig a tárgyalások alatt Somogyi Ferenc egri prépostot küldötte Fehérvárra, aki nem tudta a vést a jezsuiták feje fölül elosztatni.⁸ A jezsuiták a protestáns rendek ellenszenvét épen az előző évben korbácsolták fel azzal, hogy egy közülük álruhában megjelent a fejedelmi udvarban. Minden belső erőlködés és közbelépés ellenére kitiltásuk bekerült a törvénykönyvbe, amelynek második szakasza csak róluk szól. „A jezsuita szerzetnek állapotjáról eleitől fogván az országnak sok rendbéli Constitutioi voltak, s igen változó karban is forgott állapotok, mert néha magok viselése circumscribáltatott és scholában való tanításokon kívül minden egyéb exercitiumok tőlök megtilalmaztattak. Néha bizonyos és csak két, vagy három helyekre engedtetett bémenetelekre való szabadság, de oly conditiokkal, hogy az egyéb rendbéli régi tanítóknak békességes állapotoknak megbántására ne legyen, semmi eszeveszésre, egyenetlenségre okot ne adgyanak. Néha pedig az országnak és hozzávaló birodalomnak minden részeiből tellyességgel exuláttanak mind személyekben s mind pedig mindennémü jogoknak birodalmaitól priváltassanak in perpetuum, még pápista fejedelmeknek s akkori tekintetes nagy embereknek idejekben is.“ Megemlékeznek az 1588., 1607., 1610-iki ártikulusokról, és ezekre hivatkozva, „mostan is annak okáért azon ártikulusok confirmáltatván ujabban is végeztetett, hogy a jezsuita szerzet és azoni szerzet követői a fellyebb megirt mod szerént in perpetuum kirekesztessenek és minden javaktól priváltattaknak tartassanak és soha semmi időben ez hazába bé ne hivassanak, vétessenek, se ne bocsátassanak semmi rendbéli emberektől, mely ellen hogyha vakmerőképen bėjönnének, vagy nyilván titkon latitalnának, comperta rei veritate, és nem csak valami suspiciora, vagy simplex vádlásra, mint proscriptusok és notoriusok mind a fejedelmektől, mind akármely rendbéli tisztviselőktől, kiknek inspectiojok alatt találtatnak, szabadon megfogatatván, a végzésekben specialt poenával büntettessenek. Hasonlóképen kik

az országnak ilyen erős Constitutioi ellen nyilván, vagy titkon afféle szerzetbelieknek vocatit adnának a bėjövetelre, avagy itt benléteket tudva, meg nem jelentenék, annál inkább őket fovealnék, azok citati in generalem diaetam, in notam infidealitatis incurraljanak.“

Bármennyire szerették volna a katolikusok ennek és a következő cikkelynek élet letompítani vagy egészen töröltetni, lehetetlenség volt a keresztülvitele, mert a protestánsok nem feledhették Hajnal jezsuita *Nova Transilvania* c. könyvének tartalmát, melyben Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszony személyét sem kimélte meg a támadásoktól. A jezsuitákat kitiltják és ugyanakkor a fejedelem és az ország szabad diszicójára bizzák a görög keleti szerzetesek megtürését.⁸

A katolikusok részére vitára alkalmas más sérelmeket is tartalmazott a törvénykönyv. A kódifikáló bizottságnak tudomása volt arról, hogy egy évtizeddel előbb a katolikusok a fejedelemtől püspököt kértek. E jogos kívánság teljesítését a törvénykönyv figyelmen kívül hagyta s ugyanakkor egy türt vallás papjainak püspökválasztási jogot biztosított, kit a román papok kérésére a fejedelem megerősít.⁹ A papok előterjesztésére megerősített püspök hivei fölött teljes joghatósággal rendelkezik és nekik nem lehet püspökük, aki papot szentelhetne, teljes egyházkormányzati jogot gyakorolhatna. A katolikus vallást elismertnek és egyenlő jogúnak veszi a többi bevett felekezetekkel, de csak kikötésekkel, melyek a többi vallásfelekezetekre nem vonatkoznak. Ezek oly ellentétei a törvénykönyvnek, melyeket mással megmagyarázni nem lehet, mint a katolikus vallás inferioritásának elfogadásával és bizonyos távolbavetett félelemmel: szorítsuk gáta közé, korlátozzuk mozgásszabadságát, nehogy tevékenysége a protestántizmus egyensúlyát veszélyeztesse. Ennek előrevetett árnya volt az az ideges félelem, mely a fejedelemválasztó protestáns rendek lelkéből 1652-ben kiütközött.

A fejedelem öccse, Zsigmond, himlőben hirtelen meghalt. A himlőt a fejedelem is elkapja és attól tart, hogy ő is követni fogja öccsét. Néhány héttel később, a február—márciusi országgyűlésen, fiát, a hétéves Ferencet, fejedelemmé választja, hogy ezáltal családjában az uralmat biztosítsa. A fejedelemválasztásba a rendek sulyos föltételek alatt mennek bele. Korára való tekintettel a választott fejedelem az előirt esküt nem teheti le, tehát ők sem tesznek neki esküt, „de azonnal fognak neki hódolni, amint az eléje terjesztett föltételeket megtartja s az uralkodást kezébe veszi.“ A többi föltételek között biztosítják a négy vallás szabad gyakorlását, de az utolsó pontban kikötik, hogy a fejedelem vallásához hű marad, s ha ezt megváltoztatná, azáltal a rendek a hűségeskü

⁸ Kazy Franciscus: *Historia regni Hungariae*, II. 172. 1.

⁹ *Approbatae Constitutiones regni Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum* (A. C.) I. 8. 12.

alól feloldatnak. Szó szerint így hangzik a 17-ik föltétel: „Hogy a mostani klmes fejedelmünk a minémü religioban megkereszteltetett és eddig édes atyjától neveltetett, azon religiójában mind holtig álhatatosan megmaradjon, hogy a közönséges veszedelmekre és háboruságra religiójának változtatása is okot ne adjon, alioquin absolutusok legyenek minde statusok ö ngához kötelességüktől és hűségüktől”.¹⁰ E föltétel belekerült a törvénykönyvbe is.¹¹ Elsősorban az avertált Báthory Zsófia ellen irányult, kiről köztudomású volt, hogy csak kényszerűségből mondott le a katholikus vallásáról. Meg voltak győződve, hogy férje halála esetén fiát vallásváltoztatásra fogja bírni. A katholikusok már a törvénykönyv megszerkesztése előtt föl szólaltak és kérdik: „Hát igazságos-e az, hogy vegyes vallású országban katholikus fejedelem ne lehessen?” Szavuk gyenge volt ahhoz, hogy a reformátusokra ily nagy horderejű kérdésben álláspont változtatást vihettek volna keresztül.

Ezekhez hasonló vagy kisebb jelentőségű kérdések vetődtek föl a törvénykönyv végleges megszövegezése alkalmával, amelyeknek minden egyes részlete nem maradt fenn. Nemcsak a katholikusokat érték sérelmek, hanem a ténylegesen uralkodó vallásfelekezet kebelében is merültek föl nézeteltérések, melyek jelentékeny kihatással voltak az érzelmek felkorbácsolására.

A törvénykönyv első fejezetének harmadik ártikulusa ki mondja, hogy „a négy recepta religiokon kívül in articulis fidei, vel religionis, se privatus akármirendbéli emberek, se pedig gyülekezetek innovatit, se pedig szakadásokat béhozni, vagy cselekedni merészeljenek sub poena nota infidelitatis.” A cikkelynek e részét 1576-ban az unitáriusok ellen szerkesztették. Bethlen Gábor idejében annyira legyöngültek az unitáriusok, hogy a jelen alkalommal ellenük tulajdonképpen tárgyaltalan volt ezt az intézkedést törvénybe iktatni, s hogy az mégis belekerült, annak a református vallás belső életében dülő harcok adják magyarázatát. Két párt állott egymással szemben: egyik legfőbb pástornak a püspököt ismerte el, a másik az öregek tanácsával szerette volna kormányozni önmagát. A puritánusok háta mögött Lorántffy Zsuzsánna, I. Rákóczi György özvegye állott, aki szívvel lélekkel támogatta a prezbitériánusok törekvéseit. Amikor az említett részt fölolvasták, a prezbitériánusok közül sokan tiltakoztak, de a fejedelem sem anyjának, sem a híres Bisterfeld professzor kérésének nem engedett. Így a törvénykönyvben benne maradt a Geleji-féle konzisztoriális rendszer. Ezzel akarták az újítások további menetét megakadályozni, a meglévöket visszazsorítani.

A tárgyalások folyamán a szászok mindent elkövettek,

¹⁰ EOE. XI. 144. 1.

¹¹ A. C. II. I. 7.

hogy megváltoztassák a törvénykönyvnek azon pontjait, melyek a szászok perét, ha azt nemes ellen indították, a királyi tábla elé utalta. Nem tudták megakadályozni törvénybeiktatását annak sem, hogy a más két nemzet tagjának is joga legyen a szászok között földet vásárolni.

A felmerült ütköző pontokból szögezhetjük le a törvénykönyv szükségességét. Amily nehéz volt a törvénykönyv egyes cikkelyeinek megfogalmazása, ép oly nehézségek merültek fel azoknak gyakorlati keresztülvitelében. Ezért a vallási harcokat nem szüntette meg az új törvénykönyv, melyet a fejedelem márc. 15-én megerősített¹² és szept. 7-én kinyomatni rendelt.¹³

A katolikusok elégedetlenségére jellemző, hogy csak ketten írták alá: Korniss Ferenc és Gyulaffi László.¹⁴ Ki nem elégitett kívánságaiknak fenntartásáról nem mondtak le egy pillanatig sem. Bár a törvény pontjai kötötték kezüket, megnyirbálták természetes jogaikat, ők nem szüntették be a láncok zörgetését, s ha nehezen is, életjelt adtak magukról apró sikereik elérésével.

Az állam vallásos.

„Igen helyes és követésre méltó cselekedeti volt eleitől fogva ez hazának, hogy a közönséges jóról akarván concludálni országos gyűlésekben, mindeneknek előtte az Istennek tiszteletire nézendő dolgokon kezdették el elmékedéseket. Most is azért illendőnek ítéltetett, hogy minden egyéb világi dolgoknak igazgatási előtt, azon isteni tiszteletről végezések praemittaltassanak.“¹⁵ A törvénykönyvnek ezen bevezető cikkelye világot vet az erdélyi fejedelemség vallási felfogására, lelkivilágára. Különben e kort nemcsak Erdélyben, hanem minden európai országban a mélyen átértett vallásosság jellemzi, hisz épen a harmincéves vallásháborúk befejezésének idejét éljük.

Mikor így kiemelem az állam vallásosságát, akkor nem azon államjogi szempontokra gondolok, melyeket a mai parlamentek szem előtt tartanak valahányszor vallási kérdések vetődnek fel a törvényhozó termekben, hanem az emberi lélek természetes vallási igényeit figyelem, melyeknek elődázása, figyelmen kívül hagyása nemcsak a közerkölcsiségnek megsértése, a nép jóérzésének súlyosztése, hanem az Istenben hívő, benne föltétlenül bizó egyednek, embernek szembeállítását látom önmagával, a természet rendjével, az emberekkel, a sorsal és az isteni gondviseléssel. A XVII. század közepén az

¹² *EOE.* XI. 168—162

¹³ *u. o.* 29.

¹⁴ *Kazy.* II. 72.

¹⁵ *A. C. I. I. I.*

emberek átlaga mélyen vallásos. Ennek önként megnyilatkozó nyomaival az élet minden fázisában felekezeti szétosztódás nélkül mindenhol találkozunk. A vallás csak másodsorban szolgálhatott politikai célokat. Ha időnkint a katolikusok ellen megtorló lépésekre hoznak is határozatokat, azok nem a katolicizmus lényege ellen irányulnak, hanem esetleges mellékkörülmények kényszerítik ki azokat. Vallási meggyőződéséért bántódás, mellőzés senkit se érhetett. Amit I. Rákóczi Ferenc fejedelemmé választása alkalmával elvként mondottak ki, „hogy a négy recepta religiokban és annak szokott exercitiumiban az ártikulusok tartása szerint mindeneket szabadon megtart, nevezett szerint pedig juxta articulos anni 1649 I-mum et 33-um religioknak respectusáért is senkit hazafiai közül meg nem vet, hanem ebből minden személy válogatás nélkül a boldog emlékezetű fejedelmeknek dicséretes példáját követi“,¹⁶ az régen gyakorlatban volt: a protestáns fejedelmek mellett mindig találkozunk megbecsült katolikus tanácsosokkal.

Az erdélyi fejedelemség — alakulásától kezdve a törvények megszerkesztéséig — megtartotta vallásos jellegét. Mivel a törvénykönyv a múlt hagyományain épült föl, természetes, hogy az új törvénykönyvben, a törvénykönyv szellemében működő országgyűlési bizottságok döntvényeiben mindig előtérbe nyomulnak azon motívumok, melyek elegendőképen meggyőznek minket arról, hogy az erdélyi államéletben a vallásos életnek biztosítása és védelme a fejedelem és főurak gondoskodásának elsőrendű tárgya volt. Nemcsak a bevett vallások életét biztosítja, hanem más vallások szellemét is védelmébe veszi. Négy vallást ismer el bevettnek és tartja tiszteletben eddig szerzett jogait; túrt vallásnak minősíti a románok vallását, biztosítja püspökük megerősítését, megerősíti az anabaptisták kiváltságát és Alvincen fönntartja vallásuk szabad gyakorlatát¹⁷, tiltja a szombatosok szektáját, mert szelme a kereszténység fölfogásával ellenkezik.¹⁸ A lakosság bármely bevett valláshoz szabadon szegődhet, tehát lelkiismeretét nem köti a cuius regio eius religio elve.¹⁹ Megengedi az áttérést az egyik vallásból a másikba, de bizonyos szabályokat ír elő, nehogy egyesek büntetések kikerülése vagy házasságkötés céljából változtassák vallásukat.²⁰ Vallási kérdésekben a hívek fölött saját egyházi fenhatóságuk ítélkezik.²¹ Oly helyeken, hol a hívek több valláshoz tartoznak, de csak egy templom van, a templomhoz a többségnek van joga s a többségen levők közkölségen a kisebbségek hozzájárulásával imaházat építenek. A többséget egy felekezeti bizottság álla-

¹⁶ *EOE.* XI. 141—142.

¹⁷ *A. C.* III. 57. I.

¹⁸ *u. o.* I. 4. l.

¹⁹ *I. I.* 8.

²⁰ *u. o.* I. I. 8.

²¹ *I. I.* 9., I. 5. 3.

pítja meg.²² Az egyházi vagyonkezelésben és a házasságjog szabályozásában nem tesz különbséget. A bevett vallások papságát tehermentesíti még azon esetben is, ha a papnak nincs egyházmegyéje.²³ A görögkeleti papokat nem veszi ki a földesuri jogok alól. A földesuraknak honorariumot fizetnek. A gyermekek nagykorúságuk elérésével jobbágyi helyzetbe esnek vissza,²⁴ melynek érthető magyarázatát az adhatja, hogy a románokat mint szolgálattévő elemet fogadták birtokaikra. A bevett vallások tanulóit és mestereit fölmenti a jobbágyi és hadiszolgálat alól.²⁵ Kazy, a jezsuita történetíró, azt mondja ezen pontokról és általában a törvénykönyv által biztosított vallásos szellem fölkarolásáról, „hogyha az első és főbb határozatok megokolását figyeled, az a gondolatod támad, hogy az egyes cikkelyeket a pápai udvarban dolgozták ki, mert a köztársaság ősi szokása szerint, midőn a közügyekről tárgyaltak, legelőször vallási kérdésekkel foglalkoztak.”²⁶

Egyetlen esetet se lehet fölhozni, mely az ellenkező mellett bizonyítana. Igen gyakran kifejezésre jut a fejedelmek ajkán vagy az országos végzésekben, hogy Isten azért küld oly sok csapást a szegény nemzetre, azért próbálja meg törökökkel, tatárral, mert nem tartják meg az ő parancsait.

Az önálló államélet százéves multjában egyetlen ingadozó jellemű fejedelem tűnik föl János Zsigmond személyében, kinek nincs vallásilag megállapodott véleménye, aki háromszor cserélt vallást, de ezzel is a kornak tipikus bélyegét viseli magán. A többieknél, Báthory Gábor kivételével, jelentkezik a hangsúlyozott vallásos veret, s amellet mindnyájan a mai értelemben vett európai színvonalon állottak. Ez abból is látszik, hogy mindenik beleegyezését adta olyan rendeletek kibocsátásához, melyek vallási meggyőződésükkel ellentétben állottak, s más vallási nézetet vallók részére erősítették az altalajt. I. Rákóczi Györgyről köztudomású, hogy lelkében izzott a gyűlölet a katholicizmus erélyes harcosai, a jezsuiták, ellen, de biztosítja monostori tartózkodásukat. A jezsuitáknak nem volt őszintébb tisztelője, mint Báthory Zsigmond, mégis 1588-ban aláírja száműzetésüket országából. A törvénykönyv kitiltó rendelete is ezen épült fel. Tették mindezt az állam és népük érdekében.

A törvényhozásban védték a vallási élet fenntartását, ápolását, mert ha elnézik a vallástalanság terjedését, ezáltal szabad folyást engednek egy irányzatnak, mely bemohosítja az erkölcsi érzés tisztaságát, az állami élet alapkövét.

Indítóokok ezek, melyek közreműködtek, hogy a vallás-zabadság elvét megmentsék. A fejedelmek és rendek esküjében szerepel a négy recepta religio védelme, a vallási törvé-

²² u. o. I. I. 7.

²³ u. o. I. 10. 24.

²⁴ u. o. I. 1—3.

²⁵ u. o. I. 5., 3.

²⁶ Kazy. II. 171.

nyek fönntartása, s ha a törvénykönyv megjelenése előtt ez ellen a fejedelmek vétenek, valamit tesznek vagy ezek keresztülvitelét megakadályozzák, akkor az államfői böleség tiszta fogalmából hiányzik valami, s ha a rendek megtorló intézkedésekkel lépnek föl valamely vallás követői ellen, a háttérből kicsattan az elvakult szenvedély tüze.

Az állam vallásos volt és az maradt. A katolicizmus, mely kezdetben államvallásnak tekinthető, a nagy vallási kavargásban talajt veszített s mire a katolikus Báthory István (1571—1586) szóhoz jutott a fejedelmi trónon, akkora változás állott be a katolicizmus hátrányára, hogy a csorbát sem ő, sem a katolikus utódai már ki nem köszörülhették. Ezért, ha nem is kimondottan, az államvallás felekezeti jellegét a katolikus fejedelmek alatt is megtartotta és a négy elismert vallás közül első helyen a református állott. Ha Báthory Zsigmond alatt a református vallás tekintélyéből nem veszített, annál kevésbé veszíthetett olyan utódok alatt, mint Bocskay István, Bethlen Gábor és a két Rákóczy György. Az nem állitható, hogy a felekezetiséget a másik három rovására egyoldalúan kidomborította volna, de a vezető szerepet mind végig megtartotta és a protestáns Erdélyben a legkevesebb szava, mozgási szabadsága a katolikusoknak volt.

Vallásos jellegéből következik, hogy a vásár- és ünnepnapok megtartását szigorúan előírják. Az ünneprontókat mindig szigorúan büntetik és ebben vallási különbséget nem ismernek. Az egyháziaknak szükség esetében segélykezet nyujtanak és bizonyos büntetéspénzeket az egyház részére tartanak vissza. A törvények az egyházi hatóságok működését karhatalommal védik.²⁷ Előfordult az is, hogy Isten megengesztelésére 1633-ban a fejevári országgyűlésen általános bűjtöt és templomlátogatást írnak elő.²⁸ Az említett okból, hogy a haragvó Isten ostorát az országról elfordítsák, a rendek 1672-ben elrendelik, hogy a cégéres bűnök, mint gyűjtogatás, erőszak, elnyomás és istenkáromlás ellen hozott törvények (1578—1625) szigorúan végrehajtassanak és minden hónap első napján bűjtöt tartsanak.²⁹

A törvénykönyv megjelenése után 1659-ben Barcsay Akos alatt az első cikkelyben megújítják az 1619. és 1653. évi határozatokat az Úr napjának megszenteléséről és a nem régen láb-
rakapott szitkozódások nemeinek büntetéséről. Ahol káromló szitkozódásokat hallanak, büntessék a törvények szerint azon helynek birái a szitkoknak mivoltához képest.³⁰

A követésreméltó példától mint látjuk a kodifikáció után sem tértek el s úgy a fejedelem, mint az országgyűlés többször foglalkoznak vallási kérdésekkel, hogy a hiányokat pó-

²⁷ Bochkor Mihály dr.: *Az erdélyi katolikus autonomia*, 233. l.

²⁸ *EOE.* XI. 286.

²⁹ u. o. XV. 36.

³⁰ u. o. XII. 220.

tolják, a mulasztásokat kijavítsák, a vallási vitákat kizárják, elsimítsák, a jogesorbításokat kiköszörüljék.

A felekezeti surlódások mindig az ország plénuma előtt fejeződtek be, s ha nem is nyugtatják meg mindig a kedélyeket, de a továbbhullámnak elejét veszik.

A vasárnap megszentelésére a törvénykönyvnek külön szakasza van,³¹ melyet tovább fejlesztenek. „A vasárnapi, vagy hetedszaki innepek (úgy mint Istentől rendeltetett hetedik napok, melyek akori időben szombatoknak neveztettenek és mely helyett az új Testamentumban más vasárnapok tartatnak a keresztényi Ecclesiákban) megszenteltessenek, hasonlóképen az Ecclesiában bevétetett három nevezetes innepnapok is megtartassanak és azokban való isteni szolgálatokkal illettessenek.“³² A vasárnap szentségét nem fogták fel egyenlőképen és az Úrnak napját nem ülték meg valami nagy buzgósággal. Legalább is az akkori állapotokkal a reformátusok nem voltak megelégedve. 1664-ben a segesvári országgyűlésen Bethlen János tolmácsolta a református papok azon kívánságát, hogy az országgyűlés alkosson törvényeket az egyházi és erkölcsi viszonyok följavítására. A vasárnap megszentelése megkívánja a koresomák zárvatartását az istentiszteletek alatt. „Amely paraszt ember templomot nem akarná frequentálni, hanem az isteni tiszteletet elmulatná háromszor egymás után, az ollyakat a dominus terrestris Istenhez való buzgóságából, méltó mentsége nem lévén az ollyan jobbágnak, veretesse kézi kalodába, hogy ezáltal is isteni tiszteletre szoktathassa.“³³ Mivel a javaslatban csak a jobbágyokról van szó, Bernhardi Dániel szarkazmussal kérde Bethlen Jánost: „hát amelyik nemes ember vasárnap vadászik, mi történjék azzal?“ Azt feleli erre Sárossy: „a nyakánál fogva zárassék a kalodába.“³⁴

Ugyanezen alkalommal szabályozzák a jobbágy fiu iskolázását és elrendelik, hogy a romokban heverő templomokat azon vallás hívei építsék föl, akik abban a községben többségben vannak. A papmarasztalás és elbocsátás hasonlóképen a többség joga. A házastársat hitetlenül elhagyó férj vagy feleség az egyházi bíraskodás értelmében köteles visszatérni a családi tűzhelyhez.³⁵ Védi a fogságban lévő hitestárs jogait. Az egyházak kölcsönköveteléseinek behajtására karhatalamat ad.³⁶ Védelmébe veszi 1655-ben a templom erdeit, „mert Háromszéken és egyebütt a székelyek között a szentegyházaknak vannak erdei, melyeknek jövedelmét templomépítésre kell fordítani.“³⁷

³¹ Veszely Károly: *Erdélyi egyháztörténelmi adatok* (EEA) I. 267. l.

³² A. C. I. 2., 12.

³³ Veszely. I. 408—409. l.

³⁴ *EOE.* XIII. 66., 372.

³⁵ u. o.

³⁶ u. o. 265.

³⁷ XI. 200.

Az országgyűlés védi a híveket a papság túlkapásaival szemben, mert tudomására jutott, hogy némely román papok és esperesek magán bosszúból, vagy saját kezdeményezésükre egész falukat tiltottak el a templomtól, az embereket nem tették el, a gyermekeket nem keresztelték meg és engedték így meghalni. Jövedelmük elvesztését vonja maga után, ha még ilyenek előfordulnak.³⁸

Bármilyen vallási kérdést az országgyűlés elé lehetett vinni, s azok, főképen ha a közerkölcsiségre vonatkoztak, a törvényhozó testület részéről mindig megértésre találtak. 1655-ben egyes nemesek panasszal léptek föl a vladika ellen, aki „oly dolgokba elegyíti magát, melyek nem az ő tisztit illetik“, s ha vele szemben jogorvoslással akarnak élni, nem tudják hol pereljék, mert nincs állandó lakása. A kolozsvári gyűlés kimondja, hogy lehet a vármegyén is kezdeni, mert ez az ügy érdeme szerint átteszti a táblához, aki kétszáz forintig köteles kezeszt állítani, hogy a törvényt kiállja.³⁹

A marosvásárhelyi országgyűlés 1659-ben kimondja, hogy a rendek kívánatosnak és „igen szükségesnek ismerik el“ a katolikusok panaszainak orvoslását és biztosítják, hogy azokat a legközelebbi országgyűlésen le is fogják tárgyalni.

A fejedelmi és országgyűlési végzésekből kiragadott eme néhány szemelvény, az Approbatae Constitutiones beosztása, a fejedelmek és vezető főurak vallásos élete, vallási intézmények emelése és védelme mind a fölállított tételmet bizonyítja az állam vallásosságáról. Érintettem azt a kérdést is, hogy a vallásos államban négy vallás egyenjogúságát ismerték el és vallották, de nem zárta ki, hogy ideig-óráig valamelyik felekezeti előnyökre számítsa az államgépezet irányítóinak felekezeti elosztódása szerint. Tagadhatatlan, hogy a törvénykönyvnek sok előnyös intézkedése volt s kétes kérdésekben világosságot hozott. A vallási egyenlőség elvét azonban nem minden fenntartás nélkül mondotta ki, azért az új törvénykönyv megoldandó problémákat hagyott hátra a katolikusok részére. Tisztelet illeti az ősokeket, kik a problémák megoldására vállalkoztak. Igaz, hogy ez összeütközésbe hozta őket a törvénykönyv szellemével, hisz egyelőre ennek keretein kívül, de a törvényhozó rendek hozzájárulásával akarták az egyenlőség elvét gyakorlatilag megoldani. Ez pedig küzdelmet váltott ki mind a két fél részére.

Katolikus küzdelmek a protestáns fejedelmek idejében.

Azt a harcot, mely a törvénykönyv megjelenésétől a Lipót-féle szerződés megkötéséig az erdélyi katolikusok

³⁸ Veszely. I. 269—270.

³⁹ u. o. 265.

külső életében lezajlik, látszólag a törvénykönyv által tömörített világiak vívják meg.

Arra termett papság hiányában az erdélyi katolicizmus jövője a világiak gyámolító karjai között pihent. A világi elemnek az egyházközségek életében már az előző századokban is nagy szerepe volt a Székelyföldön. A törvénykönyv megjelenése előtt olyan nagy horderejű kérdés fölvetésében is, mint az erdélyi püspöki szék betöltése, föllépnek. E helyzetet, a világi elem bevonását az egyházi élet külső irányításába, régebb a szükség teremtette meg, a jelenben pedig törvény szentesíti, mikor a következő kereteket állítja föl: „Az ecclesiái directiókban és ritusokban pedig reformálniok, vagy váriálniok az Ecclésiáknak eleitől fogva szabados volt, mely keresztényi szabadság ezután is el nem rekesztetik és tiltatik, de úgy a mint más keresztény országokban s ez miénkben is éltenek és élnek mostan is: tudniillik, hogy in minoribus és a mellyek csak az egyházi rendeket illetik, magok az egyházi rendek is concludálhatnak, és Constitutiokat csinálhatnak, de azokat is közönséges Generális gyűlésekben. Az hallgatokkal és külső rendekkel köz, avagy azokra is nézendő dolgokban pedig, nem különben, hanem azokkal is köz értelemből, úgy mint, kiki magok religioján lévő fő Magistratusoknak és Patronusoknak egyenlő tetszésekből.”⁴⁰ A katolikus egyházra nézve a törvénykönyvnek ezen szakasza határozott előnyt jelentett, mert a korlátok között tengődő egyháznak többek között olyan fiai léptek sorompóba hitsorsosaik között, mint Petki István († 1667) csikszéki főkapitány, akinek Kucsuk Ali basa a marosvásárhelyi táborból följajlotta az erdélyi fejedelemséget, de nem fogadta el Kemény Jánossal szemben; Lázár István csikszéki főkirálybíró, Halter János, Mikes Kelemen, Korniss Gáspár, stb., akik a fejedelmi tanácsban, a fejedelmi udvarban is számottévo emberek voltak. E harminchét esztendő élete változatosabb, erőteljesebb, mint az előző idők hasonló természetű megnyilatkozásai. E kor küzdelméből hiányzik egy sajtóságos bénító vonás: a félelem.

Amidőn a világi vezető férfiakat ennyire előtérbe helyezem a katolikusok életében, ezzel nem azon véleményemnek akarok kifejezést adni, mintha az egyház hivatalos képviselői nem tettek volna meg minden tőlük telhetőt, mert lesz alkalmunk meggyőződni erről is, de az ország színe előtt mint fáradhatatlan testület a Statusba tömörült világiak jelennek meg. A Status a katolicizmus képviselője, ügyes bajos dolgainak hordozója, kívánságainak megszólaltatója és a váratlan támadások kivédője.

A katolikus egyháznak e korban a világiakra kellett támaszkodnia, mert ellenkező esetben nincs ki a fejedelem és az országgyűlés előtt szavát emelje; így a clerus szócsöve

⁴⁰ A. C. I. 1, 3.

a populus. A híveknek erre a törvénykönyv jogot adott. A katolikus rendek föllépését illetéktelenséggel nem is vádolták meg ellenfeleik, bár a világiak és egyháziak ilyen tömörülése nem volt rokonszenves a protestánsok előtt, akárcsak ma az államhatalom szemében.⁴¹

A törvénykönyv a bevett vallások részére két egyház-kormányzati és törvényhozói szervet létesített: a generalis papi gyűlést és a generalis vegyes gyűlést. Azon tanácskozásokon, melyek csak az egyházi rendeket érintik, kizárólag az egyháziak vesznek részt; ahol vegyes, világiakat érintő kérdések vetődnek felszínre, a tárgyalásokba a világiak is bevonandók.⁴² Ennek a gyűlésnek világi tagjai a főhivatalnokok és a fők után következő hatósági személyek.⁴³ Ide tartoznak az összes központi, kerületi, városi, kormányzati, igazgatási, bírói hatóságok vezető tisztviselői, fő alkirálybírák, kapitányok, ülnökök és a patronusok, azaz a birtokos nemesek és a közjogi kegyúri joggal rendelkező birtokos nemesek.⁴⁴ A jogban részesedés a hagyomány révén fejlődött ki. Az egyházi önkormányzatnak két legrégebb joga ismeretes: a bíró (esperes) és vikárius választás. Az egyházi bíróválasztásra Báthory István fejedelem adott engedélyt a papság részére, de Damokos Kázmér intézkedéséig a választásba a világiak, mesterek, kántorok is befolytak,⁴⁵ sőt a bíraskodásba és fegyelmi rendszabályok alkotásába is. A régi hagyományok folytatása és fenntartása az, hogy az egyházi fegyelmezés alkalmazásánál világiakkal is találkozunk, kik épen a fejedelem felszólítására avatkoznak bele olyan ügyek intézésébe, melyek az egyházi szentszékek jogkörébe vágnak.

Amikor 1666-ban a magyar és bosnyák ferencesek között felmerült érdekellentét és torzsalkodás a hívek botránkozásáig fajult s a fejedelmi trónig ért, a vetélkedő feleket a fejedelem a fogarasi országgyűlés elé idézi. A bosnyákok ezen nem jelentek meg. Ekkor a fejedelem egy katolikus bizottságot állít össze László János vikárius elnöklete alatt, Korniss Zsigmond és Lázár István tagokból, hogy a mikházi kolostort a magyar testvéreknek átadják és az engedetlen bosnyákokat a vikárius a tridenti szent zsinat rendelkezései szerint megbüntesse.⁴⁶ A mikházi kolostornak 1668-ban más kényes természetű ügyét is a fogarasi országgyűlés elé viszik s főképen protestáns részről fűznek hozzá a valóságnak meg nem felelő magyarázatok. Kereszturi Literatus András marosvásárhelyi polgár panasszal fordul a fejedelemhez,

⁴¹ Czajbert Illés jelentése az 1666. febr. országgyűlésről: *Catholici Status, ut sese nominant falso. EOE. XIV. 174.*

⁴² Bochkor i. m. 231. l.

⁴³ u. o. 243.

⁴⁴ u. o.

⁴⁵ u. o.

⁴⁶ Dr. P. Boros Fortunát: *Az erdélyi ferencrendiek*, 83. l.

hogy a mikházi szerzetesek fiát a kolostorban tartják és nem akarják kiadni. A fejedelem az országgyűlés elé utalta a panaszost és kérte a rendeket, találjanak módot a fiú szabadon bocsátására, mert ha neki kell közbelépnie, az esetleg nem lesz barátságos a szerzetesekre nézve. Az országgyűlés úgy határozott, hogy a tárgyilagosság megőrzése végett a bevett vallásfelekezetek képviselői közül küldjenek ki bizottságot, a négy éves gyermeket vigyék Pál János segesvári bíróhoz az anyja és egy ferences kíséretében. Maradjanak ott hét napig és ha a fiú azután is az anyjához ragaszkodik, maradjon az anyjánál, hanem pedig vigyék el a szerzetesek. Amíg ezt letárgyalták és ebben megállapodtak, a katolikus urak a szerzetesek védelmében hevesen összezsaptak a protestáns rendekkel.⁴⁷

A törvénykönyv megjelenése után megkezdődtek a helyi szervezkedések, melyek sok kellemetlenséget vetettek felszínre és nyugtalanították a belső békét. A külső politikai fordulatok és a belső bizonytalanságok nem kedveztek a sérelmek előtérbetolására, higgadt lemérséklésére. Ezért a nyugodt külszint próbálták fenntartani, ami csak némiképen sikerült.

A jezsuiták titokban már 1652 előtt megtelepedtek Székelyudvarhelyen, úgy, hogy a törvénykönyv megjelenése őket már ott találta. A jezsuita jelentésekből megértjük, hogy ők Székelyudvarhelyt nagyon alkalmas központnak tartották a megtelepedésre, mert innen a székelység egy részét kezükben tarthatták; az általuk annyira lenézett nős papok körzetén kívül estek és itt iskolát alapíthattak.

Az udvarhelyi katolikusok és reformátusok között kezdetől fogva sűrűlódások voltak. Sámbar Mátyás jezsuita rejtőzködése sem maradhatott sokáig titokban. II. Rákóczi György 1654-ben a legközelebbi országgyűlésre 84 nemest és polgárt idéztet meg Székelyudvarhelyről, akiknek részük van a törvénykönyv határozatainak megsértésében, mert a kitiltott jezsuitát maguk közé fogadták, ott tartották, védték, tanításait hallgatták.⁴⁸ Az országgyűlés a moldovai és havasalföldi események miatt, melyek épen a székelységet érintették, nem akadályozhatta meg, hogy egy jezsuita álruhában az udvarhelyiek között maradjon és a katolikusok között a törvény ellenére áldásos működést fejtsen ki.

A marosvásárhelyi katolikusoknak is voltak sérelmeik, melyeket 1659-ben az országgyűlés elé vittek. Ez az idő azonban nem volt alkalmas ilyen kérdések fölvetésére és megbolygatására, mert a rendek bizonytalanságban éltek a fejedelem személyét illetőleg. Ezen a gyűlésen újra választják II. Rákóczi Györgyöt Barsai Ákos elejtésével, ki azzal a tervvel hagyta el az országot, hogy sorsát a törökök kezébe teszi le

⁴⁷ *EOE.* XIV. 413—414. l.

⁴⁸ *Veszely.* I. 408—409. l.

és aztán a szultán segítségével tér vissza az elűzött fejedelmi székbe.

Várad eleste (1660. VIII. 28.) meggyőzte az erdélyieket, hogy a törökbe tartós bizalmukat nem helyezhetik, mert annak megjelenése nem erdélyi érdeket szolgál, hanem saját malmára hajtja a vizet. Politikai párt alakul ki, mely Bécs felé közeledik. A fejedelemválasztás megosztotta az ország közvéleményét s azt a régi balhiedelmet elevenítette föl, hogy Erdélyt csak a bécsi udvar segítségével szabadíthatják meg végzetétől, melyet neki a török szánt. Barcsai a török pártfogoltja volt, s a német párt vezére, Kemény János, őt megöleti.

A török Kemény Jánossal szembeállítja Apafi Mihályt, kit a rendek kénytelenek elismerni. A fejedelem a kisselyki gyűlésen (1661. nov. 20—23.) a négy bevett vallás szabad gyakorlatát biztosítja, megtartja, másokkal is megtartatja és ígéretet tesz, hogy egyik religion levő ecclesiára is hatalmasan nem küld és el nem foglaltatja ő nagysága.⁴⁹

A katolikusok az elbukott német párt visszajáró szellemében biznak és az előállott új helyzetet saját javukra akarják kihasználni. A Statusban tömörült katolikusok belátják, hogy várakozó álláspontjuk a katolikusok helyzetén nem segít s ilyen állapotban reményük sem lehet térhódításra, pedig erre a helyzet megérett. A Kolozsvárt és környékén lakó főurakat bántotta, hogy a városban nem vehetnek részt istentiszteleten s az iskolábajáró gyermekeik ki vannak szorítva Monostorra. E sérelmeikkel az 1665. május 1-én megnyíló országgyűlésen egyöntetűen föl is lépnek. Várad eleste miatt az iskola és papjaik nem lehetnek biztonságban a várfalakon kívül. Erre való tekintettel kérik a fejedelmet, hogy a katolikusok részére a törvénykönyvön kívül engedjenek szabad vallásgyakorlatot. Sorsuk, emlegetik keserű panasszal, még az oláhokénál is rosszabb, mert ezeknek van, nekik nincs püspökük. Kérik, hogy nekik lehessen püspökük és a jezsuitákat bocsássák be. A városokban is lehessen templomuk. A papság a désmát szabadon kezelhesse. A betegek látogatására a pap minden városba szabadon bemehessen s a pápista religió ellen a romlására formált ártikusok absolute tolláltassanak.⁵⁰

A katolikusok részéről a kivánságok összehalmozása soknak bizonyult. A fejedelem ridegen kizáró s nem remélt elutasító válasza nagy csalódást okozott. Azzal utasította vissza a kivánságok teljesítését, hogy az az ártikusokba ütközik és a reformátusoknak is van panaszuk a katolikusok ellen, akik közöttük térítgetnek és a gyermekeket Eszterházy Miklós példájával kecségtetik az áttérésre.⁵¹

⁴⁹ *EOE.* XIII. 79.

⁵⁰ *Bochkor* i. m. 236. *EOE.* XIII. 23., XIV. 12.

⁵¹ XIV. 12.

A katolikusok kívánságaikat nemcsak szóval terjesztették elő, hanem írásban is megörökítették; a fejedelem elutasító válaszára pedig új beadvánnyal éltek, amelyben benne van minden bántalom, mely tizenkét év óta lelkükre ülepedett. A fejedelmi választ nem hagyták szó nélkül és május 22-én másodszer is föltárták kívánságukat: „Kérem Urunk, ennek előtte egy néhány nappal beadatott postulatuminkra minémű válaszuk löt, megértettük. Megvalljuk szívünk fájdalmával, Ngodtól a nemes országgal együtt kegyesebb választ vártunk volna, holott sok és nagy megbántódásunkból, panaszinkra nekünk Ngod alázatos szolgálának és ez hazának igaz tagjainak majd egy kívántos válaszuk sem lött.⁵² Ami pedig legközelebb való nyavalyánkat illeti a templom dolgából, nem az, hogy mi a templomokban válogatnánk, hanem, hogy a mostani nyomorult sorsba jutván édes hazánk, de kiváltképen Kolozsvár vidéke, ott levő pátereinknek, scholaban levő gyermekeinknek és kolozsvári katolikus atyánkfiaiának nem bátorságos, hogy Monostoron lévő ecelésiánkat frequentálhassák, annál inkább, hogy künn lakhassanak, mert távol lévén a várasztól egy isteni szolgálát idejin, vagy egy éjszaka elrabolhatnának, ki mind nekünk holtig való szomorúságunkra, egész hazánknak is kárára eshetnék...“⁵³

A katolikus Statusnak esdve könyörgő szavai nem hatották meg a fejedelem környezetét. A törvénykönyv s a törvénykönyv megtartására tett eskü megkönnyítették helyzetét az előbbi állapotok fenntartására. A katolikus vezetők egyetemének föllépése vereséggel végződött újból azzal a megokolással: „artikulusunk bontogatásához, vagy váriálásához nem nyulhatván magunktól, söt szükségesnek is látjuk ugyan, hogy el ne muljék némely diffikultásoknak eligazítása.“⁵⁴

A katolikusok e válasszal nem érték be és sérelmeiket többé napirendről nem vették le. A belső elhagyatottság arra kényszerítette, hogy külső segítség után nézzenek. Lipót magyar király közbelépésétől reméltek több sikert. A király követe, Kászoni leleszi prépost, a fejedelemnél szóbahozta (1666 febr.) a kolozsvári óvári templomot és iskolát, mely megfelelne a katolikusoknak s ezzel szemben ígéretet tett, hogy Lipót császár a portánál elő fogja mozdítani a fejedelem érdekeit. Azonban még el sem hagyta az országot, kitudódott, hogy a császár semmit sem tett Erdélyért. A közbenjárásban bizva, a katolikusok két kérdést visznek az országgyűlés elé: a városban való letelepedést templommal és iskolával s védekezőleg lépnek föl az udvarhelyi katolikusok érdekében, kiket a reformátusok azzal vádoltak a fejedelemnél, hogy a szokottnál korábban harangoznak s istentiszteletüket lövöldözésekkel zavarják.⁵⁵ Ez még 1665-ben történt. Az udvarhelyiek még

⁵² u. o. 106.

⁵³ u. o. 107.

⁵⁴ u. o.

⁵⁵ Veszely. I. 414—415.

ebben az évben adott válaszukban közölték a fejedelemmel a szükséges felvilágosításokat. A temető elzárásra vonatkozó egyezséget nem sértették meg, mert a rostélyos kapukules az ő kezükön van, s „ha ők elhették pusztulni, magok vétsége.“ Második pontban hivatkoznak arra, hogy „a katolikus vallás recepta religio lévén cum libero exercitio, abban is mi oneraltatunk derekasban, mert sok innepink lévén és vasárnapokon is az harangozást nem perágálhatjuk annak módja szerént, kihez képest az fehérvári gyűlésben is végeztetett, mert az nyole ora sokszor transmigrál, míg ő kegyelmek vagy haragoztatnak, avagy nem.“ „Mi keresztények igen nagy vétéknek tartanók, — felelnek a harmadik vádpontra — ha azt mi vagy rancorból, avagy ökegyelmeknek inturbatiojokra cselekednök, de nálunk régi bevett szokás, hogy a három sátoros ünnepen hajnalig miseszolgálat van s azután az ifjúság lövöldözni szokott; régi bevett szokás az is, hogy nálunk minden husvét napján határt kerülnek, olyankor lehetett az, hogy a mieink a határkerülésből később találván hazajönni, mikor ő kegyelmek a templomban voltak és lövöldöztek, de nem zavarás céljából.“⁵⁶

Az említett fogarasi országgyűlés márc 11-én Haller Gábor, egy ref. és egy unit. tagból bizottságot küldött ki, mely 1666-ban megegyezést hozott létre „hogy efféle alkalmatlanságokat ne kövessenek el“.⁵⁷ A Kolozsvárra vonatkozó kérés most is s 1668-ban is teljesítetlen maradt, bár a más valásúak is méltányosnak tartották az óvári templom átadását.

A többszöri rideg visszautasítás nem vette el a katolikusok kedvét. Következétesen minden gyűlésen előhozták sérelmeiket. 1670. márc. 9-én beadványt készítettek, melyet a fejedelem elé szántak, de a fejedelem néhány kedves emberével, a kir. ítélőmesterrel és a szebeni polgármesterrel előzetesen a tanácsból kivonult, hogy a tanács tagjai annál nyugodtabban adják meg az elutasító választ.⁵⁸ A fejedelmi tanácsban Bethlen György olvasta föl a katolikusok lelkének viharzását: „Szomoru és nagy lelki fájdalommal értettük a mi kglmes urunk, fejedelmünk ö nga ellenünk való kemény ítéletit és igyekezetit, akarván lelki tanítóinkat Kolosvár katolikus atyánkfiainak gyülekezeti közül távoztatni...“⁵⁹ Azt pedig meg kell vallanunk, hogy mindaddig ott bátorságosan fiainkat nem tanitathatnok, valameddig bátorságos maradást keserves fizetésünk által az váradiaktól nem szereznénk... Ugy látjuk, hogy mi rajtunk is az ártikulusnak azt a részit akarja kiteljesíteni urunk ö nga, az mely részben leginkább megkeseredtünk...“ A jezsuiták a jelenben nem adtak okot vallási villongásokra és nem léptek föl aggresszive egy felekezet ellen se. Ennek biztos tudatában a beadványban megidé-

⁵⁶ u. o.

⁵⁷ *EOE.* XIV. 192—193.

⁵⁸ u. o. II. III. l.

⁵⁹ *EOE.* XV. 94.

zik egész Kolozsvár társadalmát, „sőt hasznosan forgolodtak, szolgáltak, magok mondják meg. Melyeknek ha ilyen jutalma lenne, úgy hisszük, jóra senki sem magyarázná. Mi senkit nem nevezhetünk, de szívünk fájdalmával hisszük, hogy az mi jó urunknak fejedelmünknek kegyelmességre termett indulatját jó csendességben nem gyönyörködő elmék indítják ellenünk való keménységre.“ „Templomot, vagy helyet kérünk.“

A fejedelmi tanács a régi mód szerint szövegezte meg a feleletet: „Az ország ártikulusán kívül való dolgot nem proponálhatunk, annak megtartására kötelesek lévén... Bárha más országban a mi vallásunkon levő atyafiakat ország ártikulusa kívül való dolgokkal nem terhelnének, kiknek sok törvénytelen nyomorgatását csaknem szemünkkel látjuk, bár ne cselekedjenek kegyelmesebben ott azokkal az atyafiakkal az minemü kegyelmességgel voltunk s vagyunk mostan is az catholikus hiveinkhez.“⁶⁰

A tárgyalások hevesességét mi sem bizonyítja jobban, mint két nappal később, márc. 11-én, az erre adott csattanós válasz a katolikusok részéről: „Ha másutt az vallásoknak szenvedése vagyon, annak mi okai nem lévén, büntetését is miért szenvedjük, nem tudjuk.“ A várost pénzzel és fegyverrel ők is védik, egyenlőképen oltalmazzák, „hát mi hogy maradhatnánk oly pusztá és török torkában való helyen nyilvánvaló veszedelmünkre?“

A reformátusok a katolikusokkal szemben kifogásolták, hogy Kolozsváron iskolájuk van. A katolikusok ezt nem tagadják. Igen, van iskolánk a városban, melyet a jezsuiták drága pénzen vásároltak és a házat megzsenedelyezték, „ez a városnak pusztulására nem lehet“.⁶¹

A katolikusokat ez alkalommal is azon ürüggyel, hogy a tanácsi rend száma megkevesedvén, „elébbi választételünket nem változtathatjuk meg“, elutasították. A harcban benne voltak, a felelet nem elégítette ki. A decemberi országgyűlésen a kérdést előveszik. 1671 novemberében a méltányosságra hivatkoznak: „Kolosváratt, mivel ez hazában egyenlő költséggel, fáradsággal, hűséggel és vérrel oltalmazzuk, hogy mi is ott securusabbak lehessünk, megkivánjuk, hogy az óvárbeli pusztá templom nekünk engedtessek, vagy legalább egy templomnak való hely adassék.“⁶²

A papság és a világiak érzik föllépésük súlytalanságát és a reformátusok makacs ellenállásán okulva, elég rosszkor, a magyarországi felvidéki protestáns papok üldözésekor, Rottal János grófhoz mennek erősítésért. Rottal közbe is lép a fejedelemnél, aki ápr. 6-án válaszol a fogarasi várból: „bárcsak a magyarországi protestáns papoknak ne volna több panaszra okuk, mint az Erdélyben lévő patereknek.“ Fölsorolja mindazon kellemetlenségeket, melyek a magyarországi protestánsok-

⁶⁰ u. o. 95.

⁶¹ u. o.

⁶² u. o. 245.

kat, Bánfi Gábort és Czeglédi Istvánt érik a magyar királyok részéről. Nem említi meg, de lelkében ott forr a sikertelenség, hogy hiába küldötte Kajoni János ferencset Pozsonyba a primáshoz, hogy ott a protestáns papok érdekében szót emeljen a fejedelem nevében.

Nemcsak az udvarhelyi reformátusoknak volt panasza, melyet a katolikus rendeknek ki kellett védeni az országgyűlés színe előtt, hanem ehhez hasonló esetet talán több joggal hozhattak föl 1671-ben. „A fejevári catholicus atyánkfiaira, — adja elő a Status, — nem sok üdötöl fogva rájok vetették, hogy a dézmán kívül az itt való predikátornak ő kelmének egy egy veder bort s egy egy véka buzát adjanak, evel meg nem elégedvén, az ide való patertől is erővel quartát akartak venni azon praedicator számára, mustját, szekerit a dézmára behajtották. Kolosvárott is hasonlóképen, holott azon kolosvári catholicusok szolgálnak, mustját megdézsmálták. Találtak olyanok is, kik hűtekért iszonyu verésekkel illetik feleségeket és magok religioján levő exercioma soha nem eresztetnek.⁶³

A katolikus oldalról fölhangzó panaszok ebben az időben mind gyakoribbak. Ezeknek más magyarázata nem adható, mint amiről indirecte Cserei Mihály *Historiá*-jában megemlékezik, a jezsuitákat okolván a felsőmagyarországi protestánsok üldözésével. Az erdélyi reformátusok magyarországi hitsorsosaikért az erdélyi katolikusokon akartak elégtételt venni. Innen támadtak a protestánsok részéről azok a kilengések, amelyek meglepetésszerűen kellemetlenül érintették a katolikusokat, akik azokat természetesen nem hallgathatták el.

A katolikusok az országos sérelmeket hat pontba foglalva vitték az országgyűlés elé 1675-ben. Ezek kevés kivétellel mind olyanok, melyek az ország ártikulusai ellen történtek s amelyek fölött általános parlamenti stilussal tértek napirendre.

A katolikusok kifogásolták a novemberi sessio alkalmával, hogy liberum exercitium nem engedtetik némely helyen, bár a törvénykönyv I. 1. fej. 11, art. ezt biztosítja, „mert keresztelesekre, esketésekre, urvacsora feladására és temetésre be nem eresztetünk“. „Némely helyekre pedig isteni szolgálatra menvén, kövel, sárral, tyukmonnyal hajigáltatunk, sőt feles gyülekezet is isteni tisztelet alatt kövel hajigáltatott meg.“ A felelet erre nagyon rövid volt: Ahol a törvénykönyv megengedi a vallás szabad gyakorlatát, ott most is folyhat, többet nem kívánhatnak. A Status nem elégedett meg ezzel és általános helyzetkép gyanánt megemlítette, hogy „Kolosvárott az karácsony estin exercitiumunk lévén anno 1674, kövel hajigáltak a katolikusokhoz.“ Marosvásárhelyen a barátokat hajigálták. Nagyenyeden pedig egy barátot megverték vére folyásáig és a breviariumát elvették.

⁶³ u. o.

A katolikusok közül némelyeknek a feleségeket erőszak-
kal elválasztották, másokhoz kényszerítették és ezeknek felesé-
güket mások birják, ezáltal az annyiszor emlegetett törvény-
könyvbe ütköző cselekedetet követték el (I. 1. fej. 3., 4. tc.).
Az országgyűlésen a vádat megfordítják és védekezésül azt
hozzák fel, hogy ezeket éppen a katolikusok tették a kálvinisták-
kal szemben. Damokos Gábort, Szeredai Jánost, Apor And-
rást, Geréb Jánost választották el feleségüktől és adták más-
nak. Ha ezeket feleségeiktől elválasztottuk, hozzák fel védeke-
zésül, törvényeink szerint jártunk el, mivel hogy mind ka-
tolikusok, de hogy ő kegyelmek a mi vallásunkon levő Gal-
gai Rácz Jánost, Motnoki Balázst, Orbán Pált, Szabó Istvánt
választották el. Akik törvényeink ellen élnek tiltott házasság-
ban, azok ellen nem járhatunk el, mert nincs hatalmunk.

Kifogásolják harmadszor, hogy a katolikusok részéről
valaki csak gondatlanságból „valami böcstelen szót találja-
nak mondani más religio ellen,” azonnal kövel megdobálják,
tömlöcben sanyargatják. Ha pedig a pápisták ellen tesznek
„éktelen káromlásokat és rut gyalázatos szidalmakat se meg
nem büntetik, még csak meg se fenytik. Ilyen perekben a
más vallásu birák ítélkeznek a saját javukra.“ A parlament
felfogása sima: A káromlást akármilyen vallásu kövesse el,
büntetik. Birákat nem választhatunk azokon kívül, „kiket az
ország törvénye és az helyeknek privilégiuma admittál.“ Az
erre adott viszontválasz nem elég világos: „Nem tudjuk mivel
illetttük volna becstelenséggel ő kegyelmeket, mert mind szó-
val s cselekedettel ő kglmek becsületüket megadtuk s meg-
adjuk.“

Az erdélyi katolikusoknak nem volt papnevelőjük, te-
hát a papság utánpótlását más országokból várták. Az idegen-
ből jött katolikus papsággal szemben bizalmatlansággal vi-
seltettek a reformátusok, s félvén a jezsuitáktól, erőszakosan
léptek föl velük szemben. Ezt a katolikus rendek szó nélkül
nem hagyhatták. Elő is adják a negyedik pontjukban: „más
vallásu papok, mesterek, deákok szabadon jöhetnek be, a mie-
inket megfogják, börtönbe vetik, árulóknak, kémeknek neve-
zik.“ A protestánsok utalnak arra, hogy némely szerzetbeli
papok kitiltattak; náluk irásokat találtunk s nem csoda, ha
vigyázunk. Ezeket a törvényeket még a régi pápista fejedel-
mek idejében hozták. A válaszban a katolikusok védelmükbe
veszik papjaikat: „amiben vádoltatunk, semmiben is tudósok
nem vagyunk, merjük is fide nostra mediante assecuralni ö
ngokat, afféle suspectus papok közinkbe nem jöttek, se egyéb
személyek.“

A következő pontban már a többször hangoztatott sérel-
met veszik elő: „Tizenöt esztendő óta nyomorognak kolosvári
catholicus atyánkfiai, ha a nemesség is jelen vagyton télben,
nyárban, hóban, vízben szabad ég alatt hallgatják az isteni
tiszteletet, nem lévén templomunk.“ A válasz a régi és ismert:
„Ártikusokat nem bolygathatunk, kötelesek lévén megtartani

az ország törvényeit, melyben világosan meg vagyon írva, hol engedtetik meg kglmeteknek templomok erigalása. Monostoron cultusokat szabadon végezhetik.“ Erre a felelet: „Monostor veszedelmes Várad behodolása után. Békésen, istenesen nem élhetünk.“

Az utolsó panaszpont előadása alkalmával kitört a vihar. A katolikusok előadásában új események nem vetődnek föl, csak a régi és ismétlődő sérelmeket emlegetik. „Nemcsak a hiteket, de a paterket is némely helyeken désmára, quartara kötelezik a praedicatorok, mint az történt Fejérváron, hol a pater szekerit letartoztatták, erővel nehány veder mustját elvették. Bár ember emlékezet óta a pater désmát, quartat nem fizetett. Más sérelmeink is vannak: éktelen szidalmazások, fellettek való despectus, contemptus a városokon hol a pápistáknak gyülekezetek vagyon. A papirendek a predikáló székéből intették hallgatójukat és tanították kemény szókkal, hogy a pápistáknak ne köszönjenek, velük ne barátkozzanak, keresztomaságra ne kérjék őket.“ „Vadnak olyanok is, kik a feleségeket iszonyu és holt számig való verésekkel kényszeríték hűtek elhagyására és tiz tizenként eszetendeig isteni szolgálatra egyszer sem engedik őket.“ A válasz a fejérvári esetet tagadja és megtorlást helyez kilátásba a törvény ellen vétőknek. Következik a vádak erélyes visszafordítása: „úgy tudjuk, hogy a vikárius, bár tagadja, valósággal püspökséget visel az országnek régi ártikulusi ellen az mint hogy a dolog is azt bizonyítja a minemü autoritásokkal s apparatusokkal halljuk lenni, mivel minden püspöki requizitumi meg vannak úgy mint pontifikáléja, püspöki öltözeti és püspöki pálcája, gyakorolja tisztit, mert onnan feljül leérkezvén Lengyelországba utjába papot is szentelt. Így ide be bizonyos helyben volt parochus, harangot szentelt, kápolnát solemniter consecralt.“ A fejedelem óva inti ezeknek továbbfolytatására, „mert ha meg fognak bizonyosodni azok, ha mi kedvetlen dolgot fogja találni az artikulus ellen cselekvő személyt, mi nem leszünk okai alkalmatlanságunknak.“

A katolikusok védekezésükben felhozzák, hogy az erdélyi püspök nem más, mint Szentandrás Gergely uram, a mostani csornai prépost. „Ha a vikáriusnak bizonyos ideig tartó fakultásai vannak, melyeket közönséges papoknak szoktak adni négy esztendeig, ez a fakultás határozva adatott.“ Ami a püspöki apparatusot illeti, azzal nemcsak püspökök, hanem apátok, prépostok, vikáriusok is szoktak élni, de azzal még nem püspökök. Lengyelországban papot szentelt. „Azt mondja ő kegyelme, hogy még világi korában, ezelőtt negyvenhat esztendővel volt ott, hogy szentelhetett volna papot.“⁶⁴

A katolikusok itt egy kis egérutat kerestek és találtak, mert a protestáns feltevés nem volt alaptalan: a vikárius Damokos Kázmér valóságos püspök volt, aki minden püspöki

⁶⁴ EOE. XVI. 2. 16—221.

ordo gyakorlására felhatalmazást kapott a Szentszéktől, de úgy látszik az idő még nem érett annyira, hogy ezt nyilvánosságra hozhatták volna s azért rejtegetniök kellett püspököket. A törvénykönyv kizárja Erdélyből a katolikus püspököt s ha a püspök személye körül támadt bonyodalmakat nagyon ügyes körülírással ki nem magyarázzák, megismétlőhettek volna Damokos Kázmérral is ferences elődeinek, Szentandrásy Istvánnak (1610), Simándi Istvánnak, esetei, mert a katolikusok vallásszabadságot csak korlátok között élvezhettek.

Felvetődik ezek után a gondolat, milyen sors várt volna az erdélyi katolikusokra, főképen azon helyeken, ahol szükségszerűen érintkezniök kellett a protestánsokkal, ha kellő időben nem alkotják meg az *Approbata*-kat, melyeknek sáncaiba ugyan mind a két fél beásta magát, s ha az *Approbata*-k nincsenek úgy megszerkesztve, hogy az egyházi dolgok folyásába a világiak is betekintést nyerhessenek? Sok hátránya mellett is abban látom az új törvénykönyv jelentőségét a katolicizmus fejlődésében, hogy egy régi gyakorlatot szentesített. Az anyaszentegyház a törvénykönyv megjelenése után onnan kapott alkalmasabb, arra hivatott erők hiányában hathatós segítséget, ahonnan különben ezt nem várhatja, mert egyházjogilag az erőknek ilyen tömörítése ismeretlen. Erdélyben nagyon jó ez a jelenben és szerencsés volt a múltban.

Az érintett kérdésekben a papság egymaga nem vehette volna föl a harcot, mert száma kevés, képzése hiányos volt. A jól képzett papságot pótolták a hithű világi férfiak, akik nemcsak külsőleg állották a harcot, hanem a törvénykönyvnek azon rendelkezése alapján, hogy a nemes emberek egy papot tarthatnak, egy-egy vidéknek a lelkipozását is vállalták. Két ferences kolostor alapját vetették meg: Szárhegyen Lázár István (1665) és Esztelneken (1676) Mikes Kelemen. A monostori iskolát bevitték Kolozsvárra és megnyitották a székelyudvarhelyi gimnáziumot, melynek első jegyzőkönyve 1689-ből maradt fenn.

Az erdélyi vallási küzdelmeknek a pápa külpolitikája vetett véget, illetve csoportosította át a harcteret.

IX. Ince pápa érkezettnek látta az időt a hanyatló török hatalom megtörésére; egy európai szövetséget hozott tehát létre, melyben kényszeredetten a Habsburgoknak is szerepet kellett vállalniok.

Bécs fölmentése után (1683) Lipót császár Dunod Antidius jezsuita atyát küldötte 1683 január havában Erdélybe, hogy az erdélyi fejedelem és a havasalföldi, moldovai fejedelmek között szövetséget hozzon létre a törökök ellen. A követ tervei között szerepel az erdélyi török szövetség fölbontása s a német főnhatóság elismertetése, a német hadsereg bevonulásával.⁶⁵ Az országgyűlés Dunod atya javaslatait nem fogadta el,

⁶⁵ EOE. XVII. 32.

de Teleki Mihály kancellár és a követ között titkos megállapodás jött létre a törökök ellen tervezett hadviselésre és Erdély megszállására, mely 1685-ben meg is kezdődött. Apafi követeinek adott utasításban arra kéri a császárt okt. 4-én, hogy ne kívánja a töröktől való elszakadást, mert ez Erdélyre veszedelmet jelent; Erdélyt ne tegye kolóniává és a jus patronatust ne hozza be; a szekularizált javakat ne foglalja vissza. Buda visszafoglalása a katolikusok helyzetének jobbrafordulását nagy lépésekben sietette. A Haller-féle bécsi pontokban az erdélyi protestánsok már a katolikus császárral szemben akarják biztosítani vallásuk szabad gyakorlatát az 1687 jun. 8-án megkötött egyezségben. A császár „Erdélyben és a kapcsolt részekben a bevett négy vallást semmi mód és ürügy alatt soha sem fogja megháborítani és a törvények ellenére nem igyekszik azok templomait, iskoláit, jövedelmeit, javait elfoglalni.“ (6. pont.) A tizenegyedik pontban pedig ígéretet tesz, hogy „soha sem fog arra törekedni, hogy Erdélyben szentegyházi felsőséget állítson és e kérdést a karok és rendek elé soha nem hozatja.“

Vikáriusság.

A szentegyházi felsőségen a fejedelem a püspököt értette, kit a törvénykönyv eleve kizárt, mikor a katolikusok részére csak vikáriust, azaz püspökhelyettest engedélyezett.

A reformáció sikerét a katolikus püspök elűzése, jogainak eltörlése, vagyonának szétosztása biztosította az erdélyiek szerint. E számítás nem volt minden alap nélkül. A gyors terjedést az tette lehetővé, hogy a katolikusoknak nem volt püspökük. Amikor nagy későre, 1553-ban, tizenegyévi szünet után megjelent, kivándorlásra kényszerítették, a szászsebesi országgyűlésen (1556) javait lefoglalták és 1610-ben a beszercei határozatban leszögezik, hogy a katolikusoknak püspökük nem is lehet. Ez és az előbbieket önmagukban lehetlenséget jelentenek. Országgyűlésileg biztosítják a katolikus vallás szabad gyakorlatát. A katolikus vallás mindig (1564) a bevett felekezetek között szerepel és ennek a tekintélyes felekezetnek vezető főpapja nem lehet, aki irányítson, felügyeljen, büntessen és dicsérjen. E merev elzárkózásnak vallási és politikai okai voltak.

Az ősi katolikus vallástól, melynek követői vallási forrongások idején is megtartották számbeli fölényüket, nem tagadhatták meg azt, amit megadtak a reformátusnak, lutheránus és unitárius vallásnak, de úgy gondolták, nem adnak fejet s hátha fej nélkül a belső egyenetlenség elvégzi a nép körében azt, amit máról holnapra nem lehetett keresztülvinni. Féltek a katolikus püspöktől, mert az elnyomatás alkalmával az egységes vezetés szilárdabbá tette volna a kitartókat hitükben, a püspök személye pedig összetartó kapcsolatot jelen-

tett volna, melytől nehezebb a kilengés. Így se püspököt ki-nevező pápának, sem a püspök személyét bemutató magyar királynak nem lehetett befolyása az erdélyi katolikusok jövőjére.

A katolikus egyházi vagyona (püspökségek, káptalanok, prépostságok, kolostorok) 1556 nov. 29-én mondták ki az elvilágiasítást.⁶⁶ A püspökség visszaállítása az elfoglalt javakról való lemondást jelentette volna, mert a püspök hatalmának teljében és kötelességének tudatában követelhetné a jogtalanul lefoglalt katolikus egyházi vagyont, az elvett templomokat stb.

A katolikus egyházfő kérdésének protestáns megoldása nem volt a bölcsesség műve. Ezt belátta Bethlen Gábor fejedelem. Amikor katolikus tanácsosai szóvátették előtte a papság és nép fegyvelmezetlenségét, 1618 máj 2-án Fejérdi Márton szepesi kanonokat az erdélyi katolikusok és a székely székek vikáriusává és főesperesévé nevezi ki élethossziglan, biztosítván neki mindazon jogokat, melyeket a tridenti szent zsinat a püspökhelynököknek megad. A római katolikusok fölött teljes joghatóságot biztosít neki. A katolikusokat maga elé idézheti, ítélezhet fölöttük, a kiszabott ítéleteket végrehajthatja, a papsággal szemben javítólag léphet föl, kihágásaikat büntetéssel sújthatja.

Fejérdi Márton után Fejér Miklós, Ferenczi György, Szalmai István és Sükösd János a vikáriusok. Bethlen Gábor megoldása váratlan és kedvező fordulatot jelentett a katolikusok életében: van vezetőjük, fejük, kit a protestáns fejedelem nevezett ki és az ő világi hatalmával megadja a külső kereteket és engedélyezi annak a hatalomnak gyakorlását, melyet sem katolikus, sem protestáns világi fejedelemtől nem nyerhet. Ezért nevezi Bochkor Mihály ezt a megoldást sajátos erdélyi államjogi intézménynek, mely nem azonos sem a vikárius generalissal, sem a vicarius apostolicussal.⁶⁷ Valójában mégis csak vicarius generalis volt, ki a szükséges egyházi felhatalmazást az esztergomi érsektől kapta. (Veszely I. 349. l.)

A törvénykönyv kibocsátása így találta az erdélyi katolikusokat. I. r. I. fej. 9-ik szakasza biztosítja a katolikusoknak a vikáriusválasztást. „A négy recepta religion levök közül a fellyül megnevezett Reformata Evangelica, Lutherana, vagy Augustana, Unitara, vagy Antitrinitaria religion levöknek tulajdon Püspökjük magok vallásán levök legyenek, a Catholicusoknak, vagy Pápistáknak pedig Vicariusok, kik az ő religiojok és inspektiojok alatt az Egyházi rendekre vigyázzanak, *minazonáltal az eleitől fogva observaltatott usus szerént, a kik Püspökségre, vagy Vicariusságra választatnak, az ő közönséges egyházi quülekezetük tetszésekből és végzésekből, azok fejedelemtől confirmáltassanak* (non obstantibus tamen regni

⁶⁶ Veszely. I. 168.

⁶⁷ Bochkor i. m. 108.

legibus ac usu roboratis consuetudinibus) melyek szerint mind Esperesek a Visitatiok állapotjában procedaljanak, ki ki a maga inspectioja alá bízott és ez ideig observáltatott usus szerint.“

A vikáriusválasztásnak törvénybeiktatása joggá tette azt, ami eddig fejedelmi kegy volt a katolikusok részére. Ez haladást jelent az eddigi gyakorlattal szemben. Nem tudunk róla, hogy Fejérdi Márton kinevezésénél a katolikus tanácsosok a vikárius kivánságon kívül a személyre mennyiben folytak be, de Szalainai kinevezése előtt I. Rákóczi György kijelentette, hogy a katolikusok válasszanak három személyt és ő azok közül egyet minden joggal föl fog ruházni, aki a püspököt helyettesíteni fogja.⁶⁸ A törvény szerint tehát a vikáriusválasztás nem a papság privilegiuma, hanem a papságnak és a vezető katolikus férfiaknak együttes joga, ami kanonjogi szempontból ép oly lehetetlenség, mint a vikárius kinevezés ténye világi fejedelem részéről; merészen elűtő az egyházi gyakorlattól, mert egyházi értelemben vikáriust csak a püspök nevezhet ki a maga személyének helyettesítésére, vagy a Szentszék küld ki apostoli címmel olyan helyekre, ahol rendezetlen egyházi viszonyok között élnek a katolikusok.

Az új törvénykönyv összeállításánál mint sérelmes pont nemcsak a besztercei határozatok fenntartása szerepel, hanem a régi usus szerint kitétel is. A katolikus rendeknek 1640-ben az volt a kivánságuk, hogy a fejedelem a személyek kiválasztásánál ne kösse meg kezüket, tehát magyarországi papot is hívhassanak be vikáriusnak, mert az erdélyiek vagy öregek, vagy pedig más szempontból alkalmatlanok. Vikáriusnak így csak erdélyi papot jelölhettek.

Ha nem is kielégítő a törvénykönyvnek a katolikusokra vonatkozó ezen életbevágó fejezete, — hiszen küzdelmükben valahányszor a püspökkérdést előhozták, a fejedelem és a rendek mindig erre az artikulusra hivatkoztak, — azért az előbbi helyzettel szemben haladásnak kell elismernünk. Védelemben részesült a vikárius egyházi tekintélye és nem ismétlődhetett meg az 1649. évi eset, mikor a törvény szigorával a papság ellen fellépő vikáriust a fejedelem leintette. A vikárius közjogi tekintély, személyes föllépésének semmi akadályja nem lehetett; erről a törvénykönyv ugyanazon részének 7-ik fejezete gondoskodott. „A Vicariusságról néhai idvezült Rákóczi György fejedelemtől akkori Vicariusnak adatott levele szerint, hogy tisztiben eljárhasson és hogy nótelen pap is lehessen Esperest, ha nős papok is választják, végeztetett.“

A vikáriusok hivatali tisztükből kifolyólag eddig is végeztek egyházi látogatásokat, foganatosítottak rendszabályokat, igénybevétték a brachium saeculare a nős papok ellen, kiknek életét Szalainai a papi hivatás magaslatára akarta emelni. Erélyességének megvolt az az eredménye, hogy a

⁶⁸ Az erdélyi katolicizmus multja és jelene, 71. l.

nős papok utoljára hivatalosan 1660-ban szerepelnek.⁶⁹ A vikáriusság intézménye az erdélyi katolicizmus belső megerősödését határozottan előmozdította, melyről némi képet nyerhetünk, ha vizsgálódásunkat kiterjesztjük arra a harminchét esztendőre, melyet a jelen tárgyalás alapjául vettünk.

A vikáriusok egyházlátogatások alkalmával helyi és általános határozatokat hoztak, melyek javítólag hatottak a belső életre, mert az erdélyi kódex a vikáriusoknak a katolikusok fölött kifelé ugyanazon jogokat biztosította, mint a többi vallásfelekezetek főpásztorainak, „kik az ő religiojok és inspectiojok alatt az egyházi rendekre vigyázzanak.“ Helyszínen intézték el a megyék vitás anyagi ügyeit, szabták ki a büntetéseket, határozták meg a hívek, mesterek concionatorok, licentiatikusok, ordinarius parochusok jogait, kötelességeit, állítottak a megyék élére megyebírákat, egyházfikat, esküdteket. Mindezeknek alapja az előző vikáriusok intézkedései voltak, melyek közül a legmélyebb nyomokat Szalainai működése hagyott. Szalainait, az öreg bosnyák ferencest, a törvénykönyv már nem találta életben, mert 1625 jan. 9-én meghalt, s utána Sükösd János következett, kinek egyházi jurisdictioja nem volt több, mint elődeinek. Sükösd 1656-ban az udvarhelyi kerületet járta be, melynek főesperestje máréfalvi Olosz Pál világi pap. Székelyudvarhelyen ott vannak a jezsuita atyák. Ordinarius parochusa csak Zetelakának, Szenttamásnak és Szentléleknek van. Itt sem állandóan tartózkodnak, mert a papfogadással és papmarasztalással ki vannak téve az egyházmegyék, hogy bármely év Szentgyörgy napján elveszítik papjukat, ha annak nincs kedve maradni. A vikáriusnak nincs hatalma a papot visszatartani, ha a hívek nem akarják a következő évre is megválasztani. Ezért van az, hogy Olosz Pál, bár főesperes, de nem mindig Udvarhelyen szerepel.⁷⁰ Udvarhelyen a vikárius jelenlétét a kadicfalvi híveknek önállósítási törekvése tette szükségessé. Kadicfalva Székelyszenttamásnak volt leányegyháza. El akarván szakadni Szenttamástól, kápolnát építettek. Török Ferenc nem engedte a szenttamásiaknak, hogy a kadicfalvi erdőből, mely a templomé volt, a templom szükségleteire fát vigyenek. A kadicfalviak vele tartottak. Olosz Ferenc zetelaki iskolamester, a szék ügyésze, ezért Török Ferencet beperelte. Mivel a kérdéses erdő a földdel a szenttamási templom részére hagyatott, azért Török Ferencet és társait 200 forintig marasztalták el.⁷¹ A vikárius udvarhelyi tartózkodása alatt a megyebíró büntetőjoggal ruházta föl. Ha a megyebíró egyházi épület javítására szólít föl valakit és nem akar abban résztvenni, az első esetben 12, a második esetben

⁶⁹ Boga Alajos: *A székelyföld történetírója a XVII. században*, 48. l.

⁷⁰ Veszely. I. 369. l.

⁷¹ u. o. 341–342. l.

20 denár, a harmadik esetben 1 forint pénzbüntetésre kötelezheti az illetőt.⁷²

A vikáriusok megyei határozatokat léptetnek életbe, melyek az egyházmegyék (egyházközségek) beosztására, a megyebírák, egyháziak választására, kötelességeikre vonatkoznak és amelyeket egy-egy főesperesi kerület vegyes közgyűlése alkot. Sükösd János vikárius 1657 dec. 18-án erősíti meg a maroszéki határozatokat. Hasonló rendelkezésekre az udvarhelymegyeiek részére is szükség volt (1659), melyek inkább a főesperes joghatóságát, tekintélyét, a szék egyházi elsőségét emelik ki.

A főesperes a szék látogatásában és jogainak gyakorlásában a régi szokást fenntartja. Látogatását belátása s tanácsosainak meghallgatása szerint végzi. A vikárius az egyházlátogatást a főesperes és a tanácsosok kíséretében végzi el. Ha papok, licenciátusok, tanítók, egyházi személyek közül valaki a vikáriusnál panaszt tesz, a vikárius a főesperes meghallgatása nélkül nem dönt. Ha a katolikus hitre vagy egyházra ártalmas eset adná elő magát ebben az országban, azt a vikárius közölje a székekkel. Ha valami kedvező, azt is. Mivel a szék lelki és külső (világi) ügyekben az első az összes székely székek között, ez a régi szokás egyházi ügyekben is fennmarad. E szék régi határozatai érvényben maradnak, s ha generális congregatio lesz, arról a főesperest és az asszesorokat értesítik.⁷³ Ezen helyi határozatok pontjait soha sem egykét ember állítja össze, hanem a bárminő egyházi tisztviselők összessége, vagy ezeknek megbizottjai, mint ez a maroszéki határozatok bevezetőjéből kitűnik. Ebben résztvettek a felszentelt papok, liceniátusok, iskolamesterek, megyebírák, egyháziak saját személyükben, vagy megbizottaik által.⁷⁴ Az udvarhelyszéki constitutiók megszerkesztésében a vikáriuson kívül csak a főesperes és a szentszéki bírák (assesores) vesznek részt.

A vikárius hivatalánál fogva nemcsak belső kormányzást végez, hanem kifelé képviseli a katolikusokat. Apafi fejedelem ilyen minőségben küldi ki László Jánost, a mikházi kolostor belső bajainak elsimítására.

A vikáriusok működésének minden nevezetesebb megnyilatkozásáról adatok nem jutottak napvilágra, így arról egyelőre teljes képet nem alkothatunk magunknak. Az aprólékos részletezés e tanulmány keretében nem is szükséges. A törvénykönyv hatása az erdélyi katolicizmus fejlődésére e néhány részletből is megállapítható, de még jobban kimutatható Damokos Kázmér vikáriusi működéséből. Ez azonban nem írható egészen a törvénykönyv javára. Damokos Kázmér I. Rákóczi György uralkodása kezdetén mint a magyar ferences

⁷² u. o. 348.

⁷³ u. o. 349.

⁷⁴ EOE. XV. 511—513.

rendtartománynak kiegészítő testvére jött Erdélybe szülőinek látogatására. Az isteni gondviselés vezette a magyar testvért Miházára a bosnyák testvérek közé, akiknek tolmácsa lett. Szalainai megbecsülte benne az értelmességet, ügyességet, élelmességet és az egyszerű testvért 1639-ben Rómába küldötte követésébe. A pápai udvar igazolta Szalainai éles megfigyelését s 1640-ben Damokost mint felszentelt papot küldötte vissza erdélyi rendtársai közé, hol később Kajoni Jánossal határozott ferences mozgalmat indított meg a Székelyföldön. A nehéz utazási lehetőségek között Damokos Kázmér állandóan útbán volt. Széleskörű ismeretséget szerzett Magyar-, Lengyelországban, Moldovában és Rómában, ahol tudomásom szerint háromszor fordult meg. Az esztergomi érsek előterjesztésére 1667-ben Damokos Kázmért Rómában püspökké szentelik s mint Görögország „Corona“ városának felszentelt püspöke tér vissza Erdélybe *vicarius apostolicus* címmel és megbizattással. Kifelé azért megmaradt fejedelmi vikáriusnak.

Milley jezsuita atya 1649. évi jelentésében vázolja azon hátrányokat, melyeket a katolikus püspök hiánya okoz Erdélyben. A megisméltető botrányokon kívül legnagyobb visszaélések a házasság körül történnek, melyeket katolikusok nem katolikusokkal kötnek, kikről azt sem lehet biztosan tudni, hogy keresztények-e, mert papjai közül egyesek az öreg fejedelem rendelete ellenére nem a Szentháromság, hanem a názáreti Jézus nevében keresztelnek. S ha a fejedelemtől való félelmükben be is tartják a formát, hiányzik a szándék, mert az üdvösségre nem tartják föltétlenül szükségesnek a keresztiséget. Ha katolikus nő áriánus férfiuval köt házasságot, az ország törvényeinek értelmében a házasság áriánus pap előtt történik, aki minden további nélkül működik közre, ha pedig katolikus férfiú vesz el áriánus nőt, hogy áldhatná meg a házasságot a katolikus pap? Ha pedig ilyenek jönnek gyönni és a pap a feloldozás megtagadásának okát adja, inkább elhagyják vallásukat, mint hitetársukat. Ha okos és gyakorlati püspök, vagy helynök lenne ezen tartományban, a helyzeten sokat lehetne segíteni. Ide is lehetne olyan püspököt küldeni, mint amilyenek vannak a hitetlenek között, akikre itt nem fény, hanem munka vár. A püspököt erdélyi címmel nem engednék be a protestánsok, mert tartanának az egyházi birtokok visszatulajdonításától, de mivel a katolikus elismert válás, melynek van püspökhelynöke, miért ne lehetne más címre fölszentelt püspöke egy okos és jámbor pap személyében? Aki nem tartana igényt az egyházi javakra és az áriánusoktól nyugodtan dolgozhatna. A püspöknek segítségére lennének a világi katolikusok, amint a jelenlegi vikáriust is segítik, aki ferences pap (Szalainairól van szó), jó és egyenes, de alkalmatlan a helynökségre úgy koránál, mint öreg és gyengélkedő egészsége miatt. Szegény szerzetes és nincs akkora tekintélye se a világiak, se az egyháziak előtt, mint volna egy tanult, lelkes és felszentelt püspöknek. Részéről Huszti Fe-

rencet ajánlja. Székhelye a Báthoryak somlyói birtoka lenne.⁷⁴

Milley tárgyilagosságra törekszik ugyan, de a helyzetet jezsuita szempontból itéli meg. A katolikus hitéletnek lanyhaságát a Székelyföldön tapasztalja és az általa annyira leszólt nős papoknak tulajdonítja, kikkel a vikárius nem bír, mert fejedelmi védelem alatt állanak. Tehát nem a vikáriusban van a tehetetlenség oka, hanem a helyzetben. A püspöki székhelyet a Székelyföldtől távol a Báthoryak birtokára akarja tenni annak a püspöknek részére, kire Erdélyben nem fény, hanem munka vár, csak azért, mert püspöki méltóságához méltó elbánásban lehet ott része. Helyesebb volt az a megoldás, melyet az erdélyi főurak és az esztergomi érsek találtak, mikor az annyira kívánt püspöki székhelyet a Székelyföldön hagyták. A jezsuita atya álmának egy része valóra vált, és a cél, minek megvalósulását a püspök jelenlététől remélte, nem esett messze a tervtől.

Természetesen a Rómából hazatérő püspököt a katolikusok vikáriussá választják; részére a fejedelmi megerősítést megszerzik és esküt tesz a fejedelem kezébe. Az új vikárius azonnal körútra indul a Székelyföldön. Az összes plebániákat meglátogatja és papjait többször egyházi zsinatra gyűjti össze. Egyházi intézkedéseiben a Pázmány Péter által 1629-ben Nagyszombatban tartott határozatokhoz alkalmazkodott. Belátta a papfogadás és papmarasztás hátrányait a lelkiéletre, s amíg 1669 május 23-án a csiksomlyói zsinaton gondoskodik a pap helyhezköötöttségéről, más oldalról gondoskodik tisztességes eltartásáról is, hiszen ez volt az oka a gyakori papváltásnak. Visszaélésnek nevezi a papság szentgyörgynapi vándorlását és a határozatok első pontjában kimondatja, hogy a vikárius tudta és engedélye nélkül senki plebániáját el nem hagyhatja, újat el nem fogadhat s az ez ellen vétő a nagyszombati zsinat erre vonatkozó büntetése alá esik. Ha ésszerű okokból nagyobb plebániára hívják és akar menni, vagy ha tartják és maradni akar, a vikárius ebben nem akadályozza meg. Szigorúan megtiltja, hogy a plebános híveinek stólajövedelméből valamit elengedjen. Ha segíteni akar rajtuk, találjon erre más módot. A papok, ha csak tehetik, az ifjúság részére tartsanak hitoktatást, más helyen szent beszédet s mindig valamely hitigazságot magyarázzanak meg a nép felfogása szerint. A plebános más parochiáján szentséget ne szolgáltasson ki, egyházi ténykedéseket ne végezzen, ne hogy ezáltal a híveknek lábat adjon. A trienti zsinat értelmében a főesperesek házassági elválasztó pereket ne járassanak le, hanem vigyék a vikárius elé.⁷⁵

A sárfalvi zsinat 1672 máj. 4-én az ünnepek megülésének módjával, a papság külső szereplésével és főkép a főespe-

⁷⁴ *EOE.* XV. 511—513.

⁷⁵ Veszely. I. 40—41.

resek jogainak, kötelességeinek körülhatárolásával foglalkozik. A zsinati határozatok negatív képét adják az akkori egyházi életnek és uralkodó állapotoknak. A főesperesek túlnőtt jogkörének megszorítását jelentik, amikor általában szigorú feltételekhez, pénzbüntetések kiszabásához kötik a zsinati határozatok meg nem tartását. A főesperes vagy plebános nyilvános szükség nélkül szolgai munka végzésére 12 forint büntetés terhe alatt engedélyt ne adjon. A főesperes peres ügyekben maga helyett ne bizza meg a mestert, ha szükség, 24 forintig terjedő büntetés terhe alatt bizzon meg két papot. A főesperes az ügy fontossága szerint két vagy három bíró jelenléte nélkül ne járassa le a pereket, ne mondjon ítéletet, ha a felek nincsenek jelen, kiket csak a bírák jelenlétében büntethet meg. Midőn ítéletet mond, kérdezze meg szóval a bírákat és a többség szavazatát fogadja el döntőnek. Hivatalának elvesztése nélkül a bírák szavazatának többségét nem mellőzheti. A vikárius tudta és engedélye nélkül senkit fel nem függeszthet, ellenkező esetben 24 forintot fizet. Ha a papok vagy mesterek közül valaki a vikáriushoz fordul, azt semmi esetre sem fenýitheti meg, és ha a rossz információ napfényre kerül, peres útra terelendő. A főesperes az átküldendő ügyeket 24 forint büntetés terhe alatt küldje át a vikárius hivatalához, s ha ellenkezőképen járna el, nem élhet azzal az óvadékkal, hogy a 24 forintot meghaladja-e a per anyaga, vagy nem. Ez a vikárius döntésére bízandó. A főesperes a trienti és esztergomi zsinat határozatainak értelmében öröködjék, hogy a szentségek kiszolgáltatásánál az előirt szabályokat 24 forint büntetés terhe alatt tartsák be, úgyszintén a plebániák elhagyására, elfogadására és változtatására vonatkozó határozatokat is. Az ülnökök és böjtöket a megszokott módon hirdessék. Öröködjék a főesperes, hogy az ünnepszegőket per útján büntessék meg s ő is ugyanolyan büntetés alatt tartsa meg az ünnepeket. A családtya hasonló büntetés terhe alatt köteles családtagjait a hit igazságaira és a tiz parancsolatra megtanítani. A pap részegség esetén hat, a tanító három forinttal büntetendő. A pap azért a magyar gyalázó szóért *lélek* stb., mivel ez pletykálkodók, tobzódók szokása és egyházi személyekhez nem illik, három, a mester két forinttal büntetendő. A papok és mesterek csak illetékes hatóságok előtt teyenek esküt még pedig úgy, hogy a papnál ne térjenek el a szent szabályoktól, mire lelkiismeretben kötelezve vannak (24 f.). A papok óvakodjanak mindenféle tánctól, zajos mulatságtól, eszem-izomtól, ami a hitek megbotránkozására okul szolgálhat (12 forint büntetés). A mesterek a menyasszonyi táncot ellejthetik. A papok és mesterek hivatalért ne menjenek patrónusokhoz, hanem csak a vikáriushoz, mint törvényes előjáróikhoz.

A mesterek tanítsák szorgalmasan a gyermekeket jó erkölcsekre, szentgyónásra, a hit elemeire, a tiz- és egyház parancsaira. Ha ők erre alkalmatlanok volnának, vagy más foglal-

kozásuk miatt nincs idejük, helyettesítsék alkalmasokkal (24 forint büntetés). Vasár- és ünnepnapokon az első és második vesperast ne hanyagolják el se a papok, se a mesterek (24 forint büntetés). Ha a pap távol van, végezzék el a mesterek s a híveket ne fosszák meg az alkalomtól. A mesterek a régi szokást, a reggeli és estéli harangozást, ne mulasszák el.

A sárfalvi zsinat után két évre, 1674 máj. 29-én, Csiksomlyón újra összejön a papság, melynek határozataiban az előbbi zsinat végzései újraélednek, kibővülnek. Csiksomlyón eltiltják a magánházakban, udvarokon végezni szokott miséket, s hogy a hívek a plebánostól a templomi szolgálaton kívül semmi rendkívüli szolgálatot ne kívánhassanak, azért megtiltja a zsinat, hogy valakinek különös szolgálatot tegyenek, főképp temetések alkalmával. A szent beszéd díjazása egy forint, több vagy kevesebb az illető személyek tehetsége szerint. Ez a papé. Énekes mise egy forint, harmada a kántoré. Csendes mise 15 dénár. Halotti zsoltosma egy noct. 24 dénár, harmada a kántoré, az egész zsoltosma egy forint, melynek harmada a kántoré. A halott testének fölemelése a szokott módon. A plebánosok csak az arra érdemesek fölött tartsanak buszutatót. A kántorok szintén. Ha a főesperesek megbizonyosodnak, hogy a körzetükben tartozó plebániákon egyesek sok ideig elhanyagolják az évi szentgyónás elvégzését, azokat figyelmeztessék, s ha a figyelmeztetésre nem hajlanak, büntessék meg vagy jelentsék a vikáriusnak. Mindenki tudja, hogy mennyire utálatos és megvetendő az egyházi férfiak és mesterek részegeskedése, tobzódása, azért szigorúan megparancsoljuk a plebánosoknak, licenciátusoknak, tanítóknak és az összes egyházi személyeknek, hogy a részegeskedéstől és tobzódástól tartózkodjanak, járandóságuk levonásának büntetése mellett, melyet a főesperesek azonnal hajtsanak végre, amint erről megbízható személyektől meggyőződést szereztek. Ha a főesperes ezt nem hajtaná végre, a vikárius rajtuk fogja követelni. A mesterek és más egyházi személyek, akik gyalázatos módon veszekszenek, hasonlóképen bűnhődjenek. Mivel a mi népünk nagyon tudatlan a vallási dolgokban, azért a plebánosoknak és licenciátusoknak megparancsoljuk, hogy Szentháromság vasárnapjának vespérnyéjétől kezdve Szent Mihály napjáig, a trideni és nagyszombati zsinatok előírásai szerint, vasárnapokon hitoktatást tartsanak. Ha a főesperesek az ellenkezőjéről győződnek meg, büntessenek a vikárius belátása szerint.

A tanítók, kántorok, hacsak nincs nagy hideg, a miséken énekeljék az Introitust, az Alleluját és a Gradualet. Az említettek közül mindenkinek legyen Brevariuma, Graudaleja és Antiphonariuma. Ezeket végezzék mindig áhítattal, tisztelettel és állva az egyházi előírások szerint bérük levonásának büntetése mellett. Ha a plebánost más faluba hívják temetni, erre könnyen ne vállalkozzék, hacsak megfelelő tiszteletdíjat

nem ajánlanak föl. A plebánosok híveiket lehetőleg csak a templomban adják össze.⁷⁶

A vikáriusnak a papsággal hozott e határozatai tárják fel e kor egyházi életének belső képét és hiányait. Jól átgondolva az egyes pontokat, ne csak a hibákat lássuk meg, hanem keressük és vegyük észre a szándékot, az akaratot is, melyekkel a mulasztásokat, az elferdüléseket és a visszaéléseket ki akarják küszöbölni; az elesőt fölemelni és az egyöntetűséget az egész vonalon megvalósítani. E határozatok kimondása és kersztülvitele az egyházi életben fejlődést mutat, és annyira alapvető természetű, hogy falusi hitközségeink életében, ahol az új lelkipásztorok nem szaladtak merészen a felkapott, de hamar elkoptatott jelszavak után, ezeknek nyomaira ma is ráismerünk. Tehát elvi jelentőségűeknek kell tekintetnünk. Damokos Kázmér alatt tartott három zsinat közül csak az utolsó érinti a házasságot, amikor elrendeli, hogy lehetőleg a templomban adják össze a párokat. A házassági ügyek, akadályok lebonyolítása, a perek lefolytatása, vagy kötelek megszűnésének kimondása, a vikárius fenhatósága alá vonása, jelentőségteljes feladat volt úgy az egyházi, mint a magánosok életében. A háborúk, tatárbeütések alkalmával sok férfiú eltűnt, sok nőt elhurcoltak. Az akkori idő felfogása szerint 1658-ban 100.000 embert vitt el a tatár Erdélyből. 1661-ben Csikban 26 templom égett le és a somlyói kolostor, hol okt. 21-én 9000 ember keresett menedéket. Ez alkalommal 10.000 embert hurcoltak el a tatárok.⁷⁷ Az árván maradt fél sokáig nem várt és új házasságra lépett. Az így kötött házasságok érvényesítése nem volt könnyű feladat, de nagyon is szükségesnek mutatkozott. Hogy az egyházi törvények megtartásában visszaélések ne forduljanak elő, a vikárius magának tartja fenn a házassági perek lefolytatását, az akadályok elbírálását. Mindenféle peres ügyben különben is ő a legfelsőbb szék a tartományban. A törvénykönyv elismeri különös jogi helyzetét és a katolikus egyházban fenntartja a szentségi jelleget azáltal, hogy a katolikusok házassági ügyeit a papság elé utalta és abba hivatalának fenntartásával egyik vallásnak papja sem avatkozhat bele. Ugyanis I. r. 5. fej. 4-ik cikkelyében kimondja: „Egyik religion lévő pap is más religion lévő személyeket sem copulálni, sem divortiálni, sem ecclesiai reconciliatoria admittáltatni ne merészellye; ha szintén oly időben vallását változtatni akarná is, mikor más vétkes cselekedeti, avagy igyekezeti elválásra, vagy copuláltatásra, vagy ecclesiái reconciliációra nyilvánvalókká lettenek, hanem elősöbben azon religion lévő egyházi rendek előtt (melyen volt akkor, midőn a dolog indittatott) decidal-tassék, és azután, ha akarja religioját változtatni, szabanságában leszen, alioquin valamely egyházi ember

⁷⁶ u. o. 43—48.

⁷⁷ u. o. 299.

ezek ellen impinqualna in amissionem honori et officii incurraljon és post degradationem a külső magistratus hatalma alá vettetett légyen és azok előtt ad instantiam quaerulantum érdemek szerint való büntetések legyen, sőt azon egy religion lévő papok is magok ecclesiajan kívül valókat, különben ne dimittáljanak, az felljebb megirt és egyéb hivataljokat illető dolgokban, hanem azoknak igazságokat vagy Testimoniális levelekből, vagy bizonyos hiteles relatiokból megértsék bizonyos és a dolgokat tudó helyekről, idegen és jövevény s bizonyos ecclesia nélkül lévő személyeket is szorgalmasan megvizsgáljanak.“

Az erdélyi vikárius a világi törvények keretein belül szabadon alkalmazhatta az egyházjog megállapításait a házassági kérdésekben, mert döntését az állam, mint vátozhatatlant fogadta el. A kor szelleme szerint a házasság szentségi jellege jobban kidomborodott, az elválásokra nem volt annyi példa s a felekezetek védték a törvények szellemét. Azért e kornak is vannak nehézségei. Ezeket látta meg Damokos Kázmér 1669-ben és 1670-ben végzett körútja alkalmával. Az egyházlátogatás körébe fölvette az érvényteleneknek látszó házasságok elrendezését, érvénytelenítését és a fölvelt jegyzőkönyvekben százakra megy a második házasságra bocsátottak száma.⁷⁸ Milyen nagy volt e téren a visszaélés, mutatja az a válasz, melyet a szent Officium kongregáció 1671 jun. 23-án adott ki. Damokos Kázmér, hogy törvényes helyzetet teremtsen az erdélyi bonyodalmakban, hat kérdésben fejti föl aggodalmait, vázolja a tényleges helyzetet és kér ezekben megnyugtatót, megoldást. A papság úgy döntött, jelenti Rómába, hogy oly esetekben, midőn semmi nyoma sincs a fogságba esett házastársak életbenlétének, vagy halálának, az otthonmaradottak második házasságra mehetnek. Ez így célszerűbb, mintha az eretnek praedikátorok adják össze az illetőket vagy áttérnek, mint már több esetben próbálkoztak. A papság azon kikötéssel ment bele ebbe, hogyha a másodszer házastársak tudomást szereznének az előbbi házastársak életéről, 200 forint büntetés terhe alatt bontsák föl a második házasságot. A papság e döntését a kongregáció visszaélésnek nevezi. Erre a papságnak nem volt joga, s a kongregáció ezt nem is erősítheti meg, s kéri a nép figyelmének fölhívását erre, hogy az ilyenek érvénytelen módon keltek egybe s a bűnös állapotban nem szabad együttélniök.

A második kérdésben jelzi, hogy az érvénytelen házasságok közül sokat fölbonthat. Megemlíti a számot, községeket, melyekben ezek történtek, s hogy némelyeket megvesszőzéssel kellett erre kényszeríteni. Érvénytelenül részesült egyházi áldásban 379 pár, 45-öt elválasztott, akik vissza is tértek régi hitestársukhoz, 9-et megvesszőzésre, 14-et börtönre ítelt. Ezért Rómából dicséretet nyert.

⁷⁸ U. o.

Megemlíti a harmadik kérdésben, hogy egyesek visszatér-
vén a fogságból, követelték vissza régi feleségüket, de a má-
sodik férfi ezt nem engedte, készebb volt inkább kálvinistává
lenni, mint az asszonyt elbocsátani. Ő és a papság látva, hogy
ha a bűnösöket feleségük elbocsátására kényszerítik, vallás-
változtatásba mennek, mely még azon részeken nem fordult
elő, inkább engedik a férfit a nővel elveszni, semhogy
sok ezer lelket megbotránkoztatassanak. Hasonlóképen jártak
el más érvénytelen házasságoknál is. Előfordult, hogy az elvá-
lasztottak később érvényes házasságra léptek. Ez ellen tiltá-
kozott a papság előtt, mert nem akar másképen eljárni, mint
a római egyház és a pápák határoztak. Erre a kérdésre az el-
sővel azonos választ kapott. Olyan esetek is fordultak elő a
nép nagy megütközésére, hogy akik 16, 20, 27 évig együtt
éltek, elváltak, második házasságot kötöttek azon a címen,
hogy az elsővel egy pillanatig sem szerelemből éltek együtt.
Felelet erre az előbbi annyi hozzáadással, hogy ha a nép
áttérésétől lehetne tartani, a büntetéstől eltekinthetnek, külön-
ben tiltsák az együttélést.

Mi a teendő, kérdezi tovább, abban az esetben, midőn az
egyik félnek életéről, haláláról nem lehet bizonyosságot szerezni,
mód sincs, hogy a pogány népek között utána kutassanak, a
másik pedig nem akar özvegyen maradni és az a veszedelem
forog fönn, hogy áttér? Felelet: nincs a világon hatalom,
mely a többnejűséget vagy a házasságtöréseket megengedhetné.
Végre engedélyt kér, hogy a megkötött, de el nem hált házas-
ságok alól fölmentést adhasson és az illetők második házas-
ságra léphessenek, ha az illetők együttélésében a békétlenség
veszedelme forogna fönn. Szükség esetén az arra érdemes sze-
mélyek forduljanak a szentszékhez és tőle várjanak feleletet,
— írja Róma.⁷⁹

E fölterjesztés fényes bizonyítéka annak, hogy a püspök-
nélküli papság a külső kényszer hatása alatt vagy tudatlanság-
ból mennyire túltette magát az egyházi törvények szellemén s
kereste a törvények és a körülmények közötti lehetőséget.
Igaza volt a jezsuita atyának, midőn oly igen szükségesnek
tartotta az erdélyi katolikusok részére a cím nélküli püspök-
öt, ha már rendes püspöke nem lehetett. Az eredmények
mutatják, hogy igazuk volt azoknak a rendeknek is, kiket
nem elégített ki a törvénykönyvnek vikáriusság intézménye és
helyzetüket rosszabbnak tartották a románok helyzeténél, kik-
nek lehetett püspökük, s nekik a törvényben elismert, bevett-
nek és egyenlőnek kijelentett vallásfelekezeti hiveinek nem.

Egyházközségi szervezet.

E nehéz időben a székelyföldi katholicizmusnak legerő-
sebb védőbástyája maga az egyházközség volt, melyről a tör-

⁷⁹ u. o. 299—301.

vénykönyv csak indirecte emlékezik meg (I. r. I. fej.) a magistratus, patronus fogalmai alatt.

A mai értelemben vett egyházközségi életről abban a korban csak a Székelyföldön beszélhetünk. E sivárnak mondott korban ennek életképessége mentette meg a katolicizmust, gondoskodván az egyházi épületekről, iskolákról, a pap és mester fogadásáról és eltartásáról. Ennek alapjait hiába keressük az egyházi törvénykönyv kánonjai között vagy más külföldi egyházközségi szervezetekben. Nem hasonlítható össze a németek hasonló, de elvilágiasításra törekvő berendezkedéseivel, mert míg ebben a laikus elem el akarja világiasítani a belső kormányzást, a kánonok fölé akar emelkedni, addig a Székelyföldön teljessen tárgyilagos marad és munkásságában a kánonok mellé símul.

A protestánsok a székelyföldi autonomia kifejlődését egy kis tévedéssel a reformáció vívmányának tekintik, pedig ennek kevés köze van az autonomiához, „mert virágzó volt már“ a reformációt megelőző időkben, vagyis akkor, mikor mint a sem állott előtte.⁸⁰ A reformáció annál kevésbé szolgálhatott mintául, mert a törvénykönyv megjelenéséig hierarchikus kormányzat volt a református községekben.⁸¹

A székelyföldi katolikus egyházközségek önkormányzata jogtörténeti és gyakorlati szempontból magában álló a világ-egyház jogában s talán csak az őskeresztény élettel mérhető össze, — írja Bochkor Mihály.⁸²

A kanonjog nem ismeri az egyházközséget, mint a hívő közönség jogi szervezetét. Ha van is róla szó, csak ethikai értelemben veendő, vagyis olyan község, közösség, mely a lelkeszi hatalomnak alárendelt katolikusok számszerű összessége.⁸³ Ez összesség nem testület. Az egyházközség és a lelkes között nincs semmi jogi kapocs. Mivel ezt nem lehet elmondani a székelyföldi katolikus egyházközségekről, melyek mint testület állanak a plebános mellett, részt vesznek a helyi kormányzatban, a világiak segítségére vannak a lelkipásztor-nak az egyházközség anyagi ügyeinek rendezésében és segédkezet nyújtanak a hitélet fenntartásában, az erkölcsi élet irányításában, azért ez az önkormányzat ma is figyelmünkre érdemes.

A székelyföldi egyházközségi életben az egyházgondnokokat és tanácsosokat ma is megyebiráknak, megye fiainak nevezik. Megyén értjük az egyházközséget vagy az egy plebánoshoz tartozó falu vagy falvak lakosságát egy testületi szervezetben.⁸⁴ A megye a politikai községéhez hasonló szervezettel rendelkezett. Jogköre a külső és belső védelem, támogatás. A megye szervezetei voltak: a megyegyűlés, a megye

⁸⁰ Bochkor Mihály dr.: *A székelyföldi kath. egyházközség*, 7.1.

⁸¹ Pokoly József: *Az erd. református egyháztörténet*. IV. 176.

⁸² Bochkor i. m. 16.

⁸³ u. o. 6.

⁸⁴ u. o. 8.

birái és egyházfiai, a megye birói széke vagy megyeszék és a tizedesek, mint az egyházközség hatósági szervei.⁸⁵ E szervezetben nincs szó a parochus vagy lelkésről, kántorról, mesterről vagy diákról. A pap, kántor és tanító részint kívül állanak a községi szervezeten, részint a megyegyűlés tagjai. A megyegyűlés az egyházközségi életnek ütőere, forrása, mely teljes hatalommal rendelkezik, hoz törvényeket és hajt végre szabályokat. A megyegyűlés tagjai a parochus, segédlelkészek, deák, mester, a megye tisztviselői, az összes felnőtt férfiak akár házasok, akár nem, „kicsinytől fogva nagyig“, nemességre való tekintet nélkül, tehát a jobbágyok is. Ilyen összejövetelekre irták a „teljes megye együttlétén“, „közönséges teljes megye gyűlése“, „közönséges megye“, „egész megye.“ Az erkölcstelenek, a vallástalanok, a botrányt előidézők elvesztik jogukat a jogközösségből való kizárással, „kicsapással“..

Amidőn nem a papról van szó, akkor ő a megyegyűlés feje, aki a konstitúciókban, mint a megyének vagy a szent-egyháznak feje szerepel. „Caput ecclesiae.“ Ha akadályoztatva van, vagy nem lehet jelen, akkor elnököt választanak a legtekintélyesebb egyházközségi hivatalnokok közül. A megyei közgyűlés ideje szent György napja. Szükség esetén, ha fontos dologról van szó, melyről csak az egész megye határozhat, többet is tartanak. A gyűlésen többségi szavazattal, „közös megegyezéssel“, döntenek és a határozatok minden megerősítés nélkül érvénybe lépnek. A megyegyűlés hatásköre törvényhozói, igazgatói és birói. A megyegyűlés állapítja meg a község szervezetét, alkotmányát, körülírja az egyes szervek jogait, kötelességeit, illetékességét, meghatározza a hatóságok és község tagjai között fennálló viszonyt. Szabályokat állít fel a hívek részére és vallási magatartására vonatkozólag, kitér a vallási köteleességek pontos megtartására, s ha szükség, megfelelő karhatalmat vesz igénybe. Időre választja, fogadja a papot, s ha alkalmasnak tartja, megmarasztja, hanem elengedi.

A XVI—XVII. században a teljes megye joga a papfogadás. Ha általánosan ismerték a megválasztandót, akkor közös szavazással döntöttek, s ha csak javaslatba hozhatták, akkor embereket küldöttek ki, akik a találat meghívták. Ez a papfogadás, melynek természetes következménye a papmarasztás. Ha megtörtént, hogy a megyének kifogása volt a pap ellen, mert rendeleteit nem tarotta be vagy tisztében nem járt el, akkor a megye a pap egyházi főhatósága előtt panaszt tett és nem tartotta meg papját a letelt idő után. Ez az elbocsátás.⁸⁶ A megye a pap, mester, diák fölött birói hatalmat nem gyakorolt.

A papválasztás a megye szemében nem jelenti a hatalom átadását, melynek alapja a fölszentelés és a kánoni küldetés,

⁸⁵ u. o.

⁸⁶ u. o. 13.

de azért a megválasztott püspöki megerősítés nélkül is rendelkezhetett ideiglenesen, akárcsak a magyar királyi kegyurak által választott püspök a pápai megerősítés előtt. A papot bár választották, de nem tekintették a megye tisztviselőjének, mindazonáltal megkivánták tőle az önkormányzatilag alkotott törvények tiszteletbentartását, lelkészi teendőinek pontos végzését. Ezért a megyének határozatai vannak a lelkészi teendők pontos végzésére is.⁸⁷ „A plebános minden napokon szolgáljon az Istennek (mint Istennek szolgálója) óránként vigyázzon, hogy legyen mint Istennek vitéze. A megye nagy, gyónatlan, kenetlen senki miatta meg ne haljon. Gyermeknek is keresztletlen miatta meg ne haljanak. Ha kiváztatik Tekerőpatakon minden héten egy misét mondjon.“ „Egész megye végzése, hogy pap hazul ki ne menjen úgy, hogy három nap itthon ne legyen egymás után, gyakran misét mondjon.“⁸⁸

A községi alkalmazottak közül a megyebirái, megyei fiai, a tisztviselők, kiket a csikszentgyörgyi és kozmási konstitúciók szerint „eleitől fogva közönséges szokás és törvény szerint választanak az egész megye közönséges értelméből és megegyezett akaratajából...kik a megyét és annak dolgait rendelnék, igazgatnák és a megye közönséges igazságát megtartanák, kiknek plenipotencia is adatott az vakmerőknek és szófogadatlanoknak megbüntetésére, hogy közönséges jó megálljon.“⁸⁹ A tisztviselők választása egy két évre szólott. A megyebirákat és szentegyházfiat Kozmásra husvét másodnapján választották. Hatósági karhatalommal ruházták föl és a hatalom gyakorlása előtt a plebános hivatali esküt vett ki tőlük, melyben hatáskörük körvonalazva van.⁹⁰ A megye választott tisztviselői nemcsak a megyétől, hanem az ordinaris parochustól is függöttek. A marosi megyék végzése szerint a judices és aediles „hitek szerint kezek, lábok az esperest és vicariusoknak.“⁹¹ A megyeszékek ülésén a főmegyebíró vagy megyebíró elnökölt. Valaki ellen eljárást feljelentés vagy közszolgáltatásokban észlelt hanyagság esetén panasztetés után indítottak. Az esetek fölött szavazással döntöttek. A végrehajtást a kiküldött aedilisek a polgári hatóság karhatalmi támogatása mellett, melyet joggal kérhettek, fogatosították. Az aedilisek, a judices ecclesiae, voltak az egyházközség állandó szervei. Ők bíráskodtak. A felek a hűtes bírák ítéleteit a megyegyűléshez felebbezhették meg. Nem járhattak el bűnügyekben, melyek a politikai bíróság hatáskörébe tartoznak és nem ítélezhettek egyházi személyek fölött, házassági perekben. A bírácoknak alárendelt hatósági személyzetet képezték a tizedesek. A tizedeseket is a megye választotta falurészek szerint, kik megfeleltek a mai politikai község

⁸⁷ u. o. 11.

⁸⁸ u. o.

⁸⁹ u. o. 9.

⁹⁰ *Székelváltár* VI. 432.

⁹¹ Bochkor i. m. 10.

tizesbiráinak. A megyegyűlés a megyebirónak jogot adott a pénzbüntetés kiszabására, zálogolására, letartóztatásra, kézi kaloda, tesi fenyték alkalmazására.

A pap, mester és deákfogadások s a tisztviselők választása mellett a megye vállára nehezedett minden anyagi szükségletnek fedezete, iskoláinak, intézményeinek fenntartása. Megállapította a pap, deák, mester jövedelmét, a templomi székek taksáját, a közmunkát, a stolát, kepét stb. E vagyongazgatást tisztviselői által végeztette, akik évenként vagyonkezelésükről számot adtak, s ha a mindenki által betartandó kötelezettségekben vétkeztek, kétannyi birságot róttak ki rájuk, mint másokra. „Ezeket negligálván a megye birái és szentegyházfiai a visitálások idején 3 forintig büntessenek“, — mondja a csikszentgyörgyi határozat.⁹² A csikszéki nemesség 1650. évi határozatában pedig az áll: „ha egyik megyebirája hivatalában el nem járna, tartozik a többi falus birákkal rámenni executiora sub poena flor. 6.“⁹³

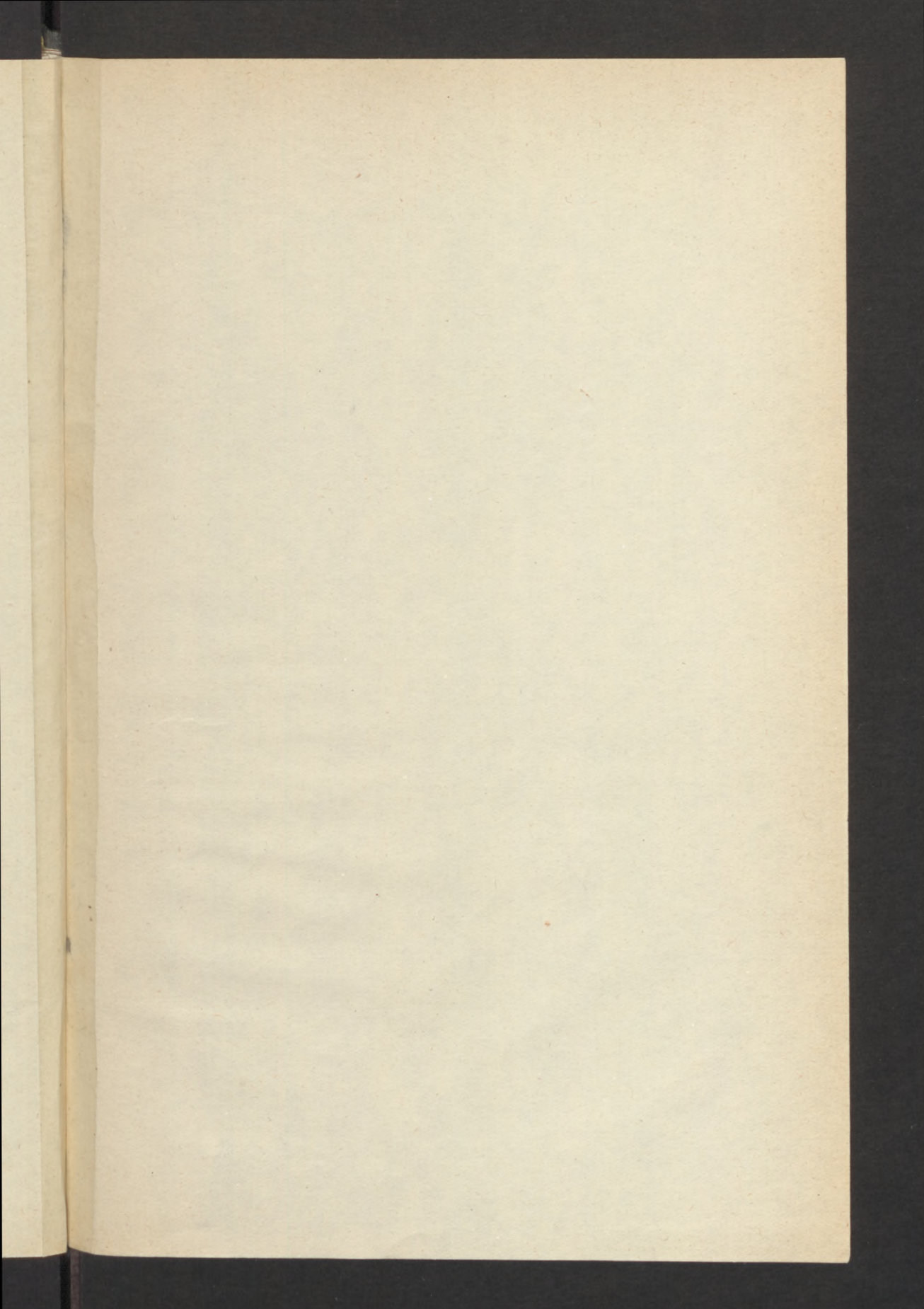
A törvénykönyv ilyen belső szervezettségben találta a székelyföldi katholicizmust, melyet a reformáció előtti korból hozott át védőbástya gyanánt. Ezt az autonomikus szervezettséget a törvénykönyv nem helyezte hatályon kívül. Érintetlenül síkolt el fölötte, meghagyva százados jogszokásaiban, hogy folytassa tovább az erősítő, alátámasztó, építő munkáját abban a nehéz időben, mikor Damokos Kázmér előregeése után Róma nem kapott alkalmas férfit az erdélyi katolikusok élére vicarius apostolicusnak. Az egyetlen, a Damokos Kázmér előterjesztésére kinevezett Kajoni János (1677 jan. 13) nem fogadta el a Rómából jövő megtiszteltést és az erdélyi papság kénytelen volt újból fejedelmi vikáriust állítani maga fölé.

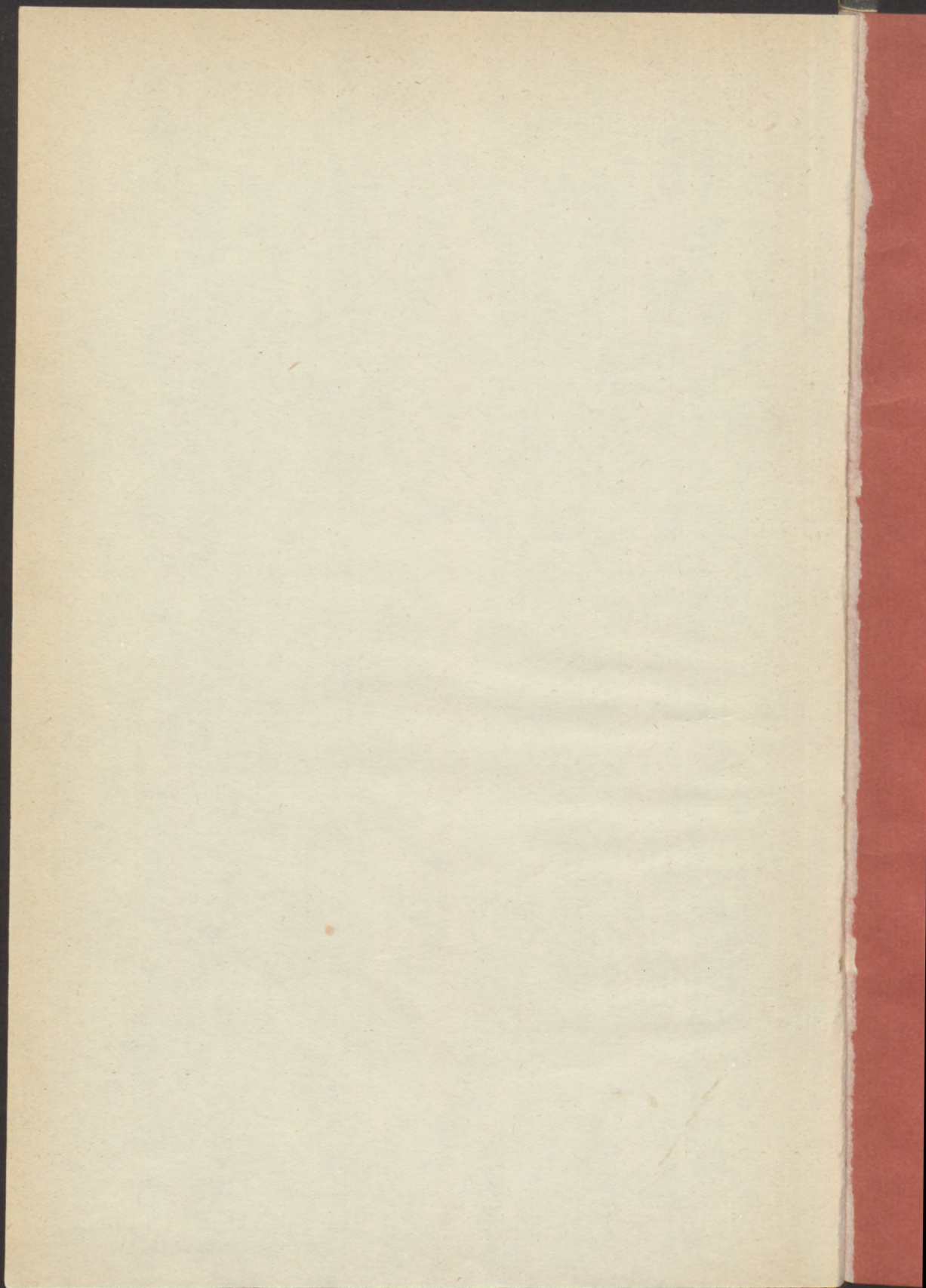
Tanulságul pedig a fentiekből levonhatjuk, hogy az egyházközségek szervezettségére, a püspök okosságára és fény nélküli önzetlen munkásságára, a katolikus vezető férfiak öszszetartására és a Status bölcs mérsékletére újból épen olyan szüksége van ma az erdélyi katholicizmusnak, mint az első törvénykönyv megszerkesztése idején, mert a saját fejünkre olvashatjuk a régi igazságot: „tempora mutantur, et nos in illis.“

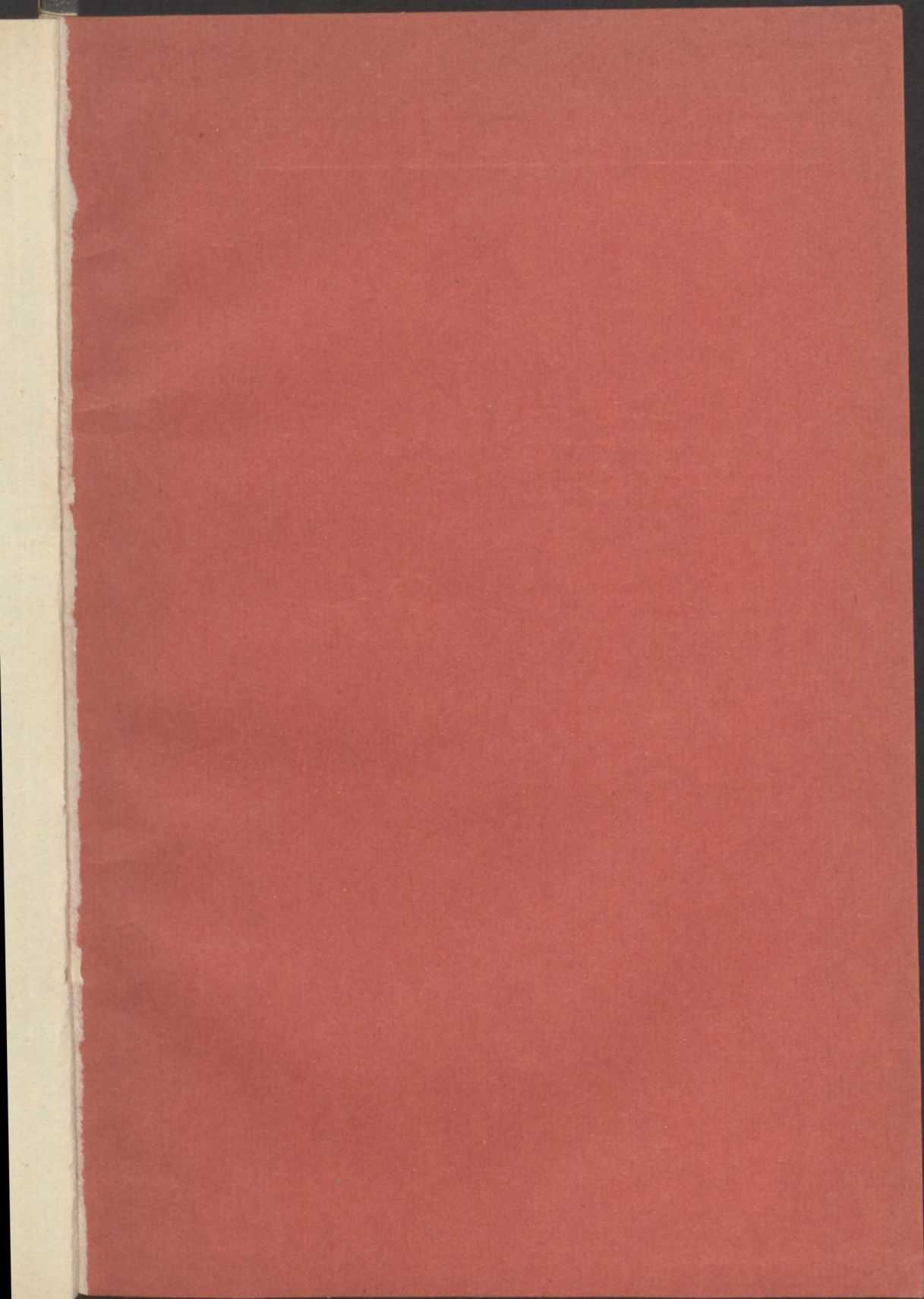

⁹² u. o. 15.

⁹³ u. o.

Az Erdélyi Katholikus Akadémia Felolvasásai.

Szerkeszti: **Dr. György Lajos** főtítkár.

I. osztály.

1. sz. **Dr. Biró Vencel:** *Bethlen Gábor és az erdélyi katolicizmus.* Kolozsvár, 1929.
2. sz. **Dr. Juhász Kálmán:** *A Gellért-legenda.* Kolozsvár, 1929.
3. sz. **Dr. P. Boros Fortunát:** *Az első erdélyi törvénykönyv és a katolicizmus.* Kolozsvár, 1930.

III. osztály.

1. sz. **Dr. Gyárfás Elemér:** *A püspökválasztási jog a gyulafehérvár-fogarasi görög katolikus egyházmegyében.* Kolozsvár, 1929.
-

